

Ką reiškia būti moterimi kare šiuolaikiniame kariniame konflikte? Ukrainos atvejo analizė

Milda Ulozaitė

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas
El. paštas: milda.ulozaitė@inbox.lt

Santrauka. Šiame straipsnyje nagrinėjamos Ukrainos moterų karių patirtys 2022–2023 m. Rusijos plataus masto invazijos metu. Karas dažnai suprantamas kaip išskirtinai vyriška sritis, moters patirtys jame tampa nematomos. Šis tyrimas siekia įtraukti moterų patirtis į diskursą apie karą, išnagrinėti moters poziciją kariuomenėje ir jų dalyvavimo karo veiksmuose įtaką plačiojoje Ukrainos visuomenėje. Straipsnyje išanalizuota trylika giluminių pusiau struktūruotų interviu medžiaga pateikiama keliomis prasminėmis dimensijomis – atskleidžiami moterų motyvai prisijungti prie Ukrainos karių pajėgų, jų kare atliekamos užduotys ir vaidmenys, technologijų įtaka moterų einamoms pareigoms, moters karės tapybė ir transformacija, pašnekovių reflektuojamas kitų požiūris į moteris kares ir jų įtaka kariuomenei bei Ukrainos plačiajai visuomenei. Pagal šiuos tematinius blokus pateikiamas Ukrainos moters karės Rusijos plataus masto invazijos metu vaizdinys.

Reikšminiai žodžiai: moteris karė, moterų dalyvavimas kare, moterų dalyvavimas kariniuose konfliktuose, Ukrainos moters karės, moters karės Rusijos plataus masto invazijoje.

What does It Mean to be a Women-Soldier in Contemporary Military Conflict?

Abstract. This paper examines the experiences of Ukrainian women-soldiers during Russia's full-scale invasion in years 2022–2023. War is often perceived as an exclusively male domain, making women's experiences invisible or irrelevant. This study seeks to incorporate women's perspectives into the discourse on war and explore their position in the military, as well as the impact of their participation in military conflicts on broader Ukrainian society.

Received: 22/07/2024. Accepted: 20/11/2024

Copyright © 2024 Milda Ulozaitė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

The paper analyzes material from thirteen in-depth semi-structured interviews, presented through several meaningful dimensions: the motivations of women joining the Ukrainian Armed Forces, their tasks and roles in the war, the influence of technology on the positions held by women, the identity and transformation of women-soldiers and the perspectives of the interviewees on how others view women in the military, as well as their impact on the army and broader Ukrainian society. These thematic areas are basis an image of the Ukrainian woman soldier during Russia's large-scale invasion.

Keywords: women-soldier, Ukraine women-soldier, women in military, women and war, women-soldier in Russia's full-scale invasion.

Įvadas

Karas ir kariuomenė tradiciškai yra laikomi vyrų sfera¹. Kariais paprastai tampa jauno ar vidutinio amžiaus vyrai, taip yra įvairiose kultūrose, o štai moteris karo kontekste gali prisiimti platų spektrą vaidmenų, kuris priklauso nuo konkretaus kultūrinio konteksto². Neretai moterų patirtys kare yra apribojamos aukos vaidmeniu, dramatinizuojamos, moterys vaizduojamos neturinčios galios bei kenčiančios³. Tiesa, kad moterys dažnai tampa tiesioginėmis karo aukomis, nes kare daugiausia žūva civiliai, taip pat karo metu pagausėja seksualinių nusikaltimų prieš moteris, moterys ir vaikai sudaro didžiausią dalį karo pabėgėlių. Tačiau kare moterys gali rinktis ir aktyvų vaidmenį, pavyzdžiui, prisijungti prie karinių dalinių ar imtis taikaus aktyvizmo⁴.

Tačiau ne visi aktyvūs vaidmenys karo akivaizdoje yra socialiai priimtini moteriai, tad dažniausiai ji vaizduojama kaip pacifistė, taikdarė, o šis vaidmuo itin dera su moters motinos vaidmeniu⁵. Tradiciš-

¹ Rawwida Baksh ir Wendy Harcourt, sud., *The Oxford Handbook of Transnational Feminist Movements*, 1-asis leid. (Oxford University Press, 2015), 632.

² Joshua S. Goldstein, *War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa*, 3rd pr (New York: Cambridge Univ. Press, 2006), 10.

³ April Carter, „Should Women be Soldiers or Pacifist?“, in: *The Women and War Reader*, sud. Lois Ann Lorentzen ir Jennifer Turpin (New York, NY: New York Univ. Press, 1998), 34–35.

⁴ Jennifer Turpin, „Many Faces: Women confronting War“, in: *The Women and War Reader*, sud. Lois Ann Lorentzen ir Jennifer Turpin (New York, NY: New York Univ. Press, 1998), 3–6, 9–10, 12.

⁵ Judith A. DiIorio, „Feminism and War: Theoretical Issues and Debates“, *Reference Services Review* 20, nr. 2 (1992 m. sausio 1 d.): 52–54.

kai moterys yra siejamos su globa, taika, tad turi būti apgintos vyrų karių⁶. Taigi įsigali įprastinis karo vertinimas – vyrai kariauja, o moterys palaiko taiką⁷. Moteris, savo iniciatyva dalyvaujanti aktyviuose karo veiksmuose, verčia mus kvestionuoti nusistovėjusį karo diskursą.

Po Rusijos plataus masto invazijos sparčiai ėmė didėti moterų skaičius Ukrainos kariuomenėje, o tai sulaukė užsienio žiniasklaidos susidomėjimo ir vėl aktualizavo moters ir karo santykio diskursą⁸. Šis karas atveria galimybę lyčių stereotipų ir vaidmenų visuomenėje, taip pat moters pozicijos karo metu refleksijai, o kartu verčia permąstyti, ar krašto gynyba ir saugumas yra vienai lyčiai priklausantis reiškinys.

Ir nors iki šiol mums nėra įprasta matyti moteris fronto linijose – moterų dalyvavimas karo veiksmuose nėra naujas reiškinys. Moterys aktyviai į karą buvo įsitraukusios Pietų Amerikoje (El Salvadore, Gvatemaloje, Kolumbijoje), Šri Lankoje, Siera Leonėje, Ugandoje, ypač svarbų vaidmenį atliko kariniuose konfliktuose Artimuosiuose Rytuose⁹. Po Krymo aneksijos moters ir karo santykis tampa aktualus ir Ukrainos akademiniam diskurse.

Ankstesniuose Ukrainos tyrimuose yra nagrinėjami motyvų¹⁰, lyčių lygybės klausimai¹¹, pačios kariuomenės ir visuomenės požiūris

⁶ Joyce P. Kaufman ir Kristen P. Williams, *Women at War: Women building Peace: Challenging Gender Norm* (Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, Inc, 2013), 7.

⁷ Jennifer Turpin, „Many faces: Women confronting war“, 3.

⁸ Keletas tokių straipsnių pavyzdžių: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraines-women-are-playing-a-key-role-in-the-fight-against-russia/> <https://www.irishtimes.com/world/europe/2023/09/02/ukraines-female-soldiers-nobody-will-tell-you-you-are-a-chick-so-you-are-not-going-to-fight-and-save-me/> <https://www.voanews.com/a/female-soldiers-fight-for-ukraine-equality-with-male-peers/6548728.html>

⁹ Jessica Trisko Darden, „Assessing the Significance of Women in Combat Roles“, *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis* 70, nr. 3 (2015 m. rugsėjis): 454.

¹⁰ Miglė Lapėnaitė, „Motives for Women's Participation in Military Conflicts: The Ukrainian Case“, *Politologija* 103 (2022 m. sausio 27 d.) Taip pat Jessica Trisko Darden, Alexis Leanna Henshaw ir Ora Szekely, *Insurgent Women: Female Combatants in Civil Wars* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2019).

¹¹ Ganna Grytsenko, Anna Kvit ir Tamara Martenyuk, „“Invisible Battalion”: Women's Participation in ATO Military Operations (sociological research)“ (Kijiv, 2016 m.); Maria Berlinska ir Maryna Lazarenko, „Invisible Battalion 3.0.: Sexual Harassment in the Military Sphere in Ukraine“ (Kijiv, 2020 m.).

į moteris kares¹². Įdomu, kad tyrimuose dominuoja kitų karo dalyvių ar kariuomenės narių refleksijos. Nors pagrindinis tyrimo objektas yra moterų patirtys, trūksta jų pačių refleksijos šiomis temomis. Nors tyrimai leidžia suprasti moterų savivokos specifiką, jais neužčiuopiama, kaip karo patirtis keičia moteriškumo supratimą apskritai, kokią įtaką moterys daro kariuomenei bei visuomenei. Šis tyrimas siekia susitelkti būtent į moterų karių patirtis, suprasti jas, leisti ne tik reflektuoti jau tyrinėtus temas, bet galbūt ir identifikuoti naujas, pačioms moterims karėms svarbias problemas. Įtraukiant moteris į karo diskursą galima ne tik permąstyti lyčių stereotipus, moters poziciją karo metu, bet galbūt ir pasiūlyti sprendimų, kaip gerinti moterų padėtį ir požiūrį į jas, kai jos atlieka aktyvius karinius vaidmenis. Kitaip sakant, nors tradiciškai tikimasi, kad moteris taps karo auka ar ieškos taikių sprendimų, išitraukimas į aktyvius karo veiksmus pačioms moterims yra svarbus ir reikšmingas. Ši prielaida ir padeda formuluoti pagrindinį tyrimo klausimą: ką reiškia būti moterimi kare Rusijos plataus masto invazijos Ukrainoje (2022–2023 m.) metu?

Šio tyrimo objektas yra Ukrainos moterų karių patirtys karo fronte nuo 2022 metų vasario 24 dienos, dalyvavus regioninėje šalies gynyboje arba nusprendus prisijungti prie Ukrainos karinių pajėgų; kitaip tariant, moterų, prisiėmusių aktyvų karinį vaidmenį po Rusijos plataus masto invazijos.

Tyrimė siekiama ne tik reflektuoti svarbiausias moters ir karo santykio temas, kurios yra nagrinėjamos akademinuose tyrimuose ir buvo aptartos prieš tai, bet ir leisti pačioms moterims kalbėti temomis, kurios padėtų atskleisti buvimo moterimi kare reikšmę. Šios įžvalgos galėtų padėti formuoti lyčių lygybės politiką ir gerinti moterų įtrauktį į karines struktūras, atkreipiant dėmesį į moterų poreikius ir sunkumus. Šis tyrimas taip pat galėtų skatinti pozityvesnį požiūrį į

¹² Iš dalies ankstesnėje nuorodoje paminėti „Invisible Battalion“ tyrimai. Taip pat Tetyana Khraban, „A Psycholinguistic Study of the Correlation Between Military Organization from Masculine to Gender-Neutral“, *Scientific Journal of Polonia University* 51, nr. 2 (2022 m. birželio 14 d.); Iryna Grabovska, „Equal Opportunities for Women and Men versus the Crisis of Masculinity (Ukrainian Specificity)“, *Sociological Studies*, nr. 2(21) (2022 m. gruodžio 25 d.).

moters vaidmenį karo metu, paneigti lyčių stereotipus ir padėti keisti moters pozicijos visuomenėje supratimą. Tikslui pasiekti naudojamas pusiau struktūruotas giluminis interviu – kalbinamos ukrainietės moterys karės, aktyviai dalyvavusios ar dalyvaujančios kare.

1. Tyrimo metodologija

Tyrimo metodu buvo pasirinktas pusiau struktūruotas giluminis interviu. Šiuo metodu siekiama suprasti temos kompleksškumą ir apibrėpti kuo daugiau skirtingų išgyvenimų, scenarijų ir įžvalgų šia tema, o šis metodas taip pat siūlo galimybę ne tik atrasti tendencijas, bet ir į jas įsigilinti¹³.

Tyrimui buvo taikoma netikimybinė tikslinė atranka ir ieškota moterų, kurios nuo 2022 metų vasario 24 dienos prisidėjo aktyvų karinį vaidmenį: tarnavo Ukrainos ginkluotosiose pajėgose ar dalyvavo regioninėje gynyboje.

Pirminius kontaktus su potencialiomis tyrimo dalyvėmis buvo bandoma užmegzti per Lietuvos ir Ukrainos nevyriausybinės organizacijas: „Blue-Yellow“, „IK paramos fondas“, „Maltiečiai“, „Save the Children“, „Ukreate hub“, Ukrainos centras, *Ukrainian Women Veteran Movement* („Veteranka“), *Ukraine Institute*, NGO „Zemlyachky“, NGO „Arm Women Now“. Kontaktų taip pat buvo ieškota per valstybines įstaigas: Ukrainos ambasadą Lietuvoje, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministeriją bei Lietuvos kariuomenės karo medicinos tarnybos karių reabilitacijos centrą. Kontaktais sutiko pasidalinti ir visuomeninio transliuotojo (LRT) žurnalistai. Prie potencialių pašnekovių paieškos prisidėjo ir pavieniai Lietuvos kariai, kariavę ar vis dar kariaujantys Ukrainoje, Ukrainos bendruomenė Lietuvoje ir Vilniaus universiteto studentai iš Ukrainos. Kiek vėliau, pradėjus imti interviu, rekomendacijų buvo sulaukta ir iš pačių tyrimo dalyvių, dviem jų rekomendacijomis buvo pasinaudota.

¹³ Irving Seidman, *Interviewing as Qualitative Research: A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences*, 3rd ed. (New York: Teachers College Press, 2006), 9–10.

Interviu buvo imami 2023 metų spalio–gruodžio mėnesiais. Iš viso buvo paimti 13 interviu, iš kurių 4 buvo pateikti raštu. Dėl techninių nesklandumų, saugumo sumetimais ir dinamikos fronte, dėl kurios nebuvo galima užtikrinti interviu laiko bei sąlygų, buvo nuspręsta, kad geriausia šioje situacijoje pateikti klausimus raštu, o pašnekovės galės atsakyti joms tinkamu laiku.

Likusieji 9 interviu buvo paimti bendraujant su pašnekovėmis nuotoliniu būdu per „MS Teams“ arba „Zoom“ platformas. Interviu buvo imami anglų kalba arba tarpininkaujant moteriai, kurios gimtoji kalba yra ukrainiečių. Tokiu atveju pokalbis buvo verčiamas iš ukrainiečių į anglų ir atvirkščiai. Pokalbio trukmė priklausė nuo moters noro ir galimybių pasidalinti savo išgyvenimais, o vidutinė interviu trukmė buvo 45 minutės.

Tyrimo dalyvės skiriasi amžiumi, šeimine padėtimi bei profesija. Taip pat skiriasi laikas, jų praleistas karo fronte, ir karinė patirtis prieš plataus masto Rusijos invaziją. Daugiau duomenų apie tyrimo dalyves galima rasti priede.

Nors pagrindinė informacija apie interviu (kas ima interviu, kokių tikslų, kokia medžiaga yra renkama ir kokių dalyvių tyrimui yra ieškoma, iš kur gautas kontaktas, kokiomis temomis siekiama pakalbinti potencialias tyrimo dalyves) būdavo pateikiama vos užmezgus kontaktą, prieš pradėdant interviu tyrimo dalyvės būdavo dar kartą informuojamos apie tai žodžiu. Taip pat buvo informuojama, kad šis straipsnis bus rašomas lietuvių kalba ir bus prieinamas viešai. Visų tyrimo dalyvių buvo klausiama, ar jos norėtų likti anonimiškos ir ar sutinka būti cituojamos. Taip pat buvo prašoma leidimo įrašyti pokalbį, patikinant, kad garso įrašas nebus prieinamas niekam, išskyrus šio tyrimo autorę, o šio įrašo tikslas yra surinkti medžiagą tyrimo analizei. Tyrimo dalyvės taip pat buvo informuojamos, kad bet kuriuo metu gali nutraukti interviu ar neatsakyti į diskomfortą keliančius klausimus. Nors visos tyrimo dalyvės sutiko naudoti tikruosius vardus ir būti cituojamos, visgi buvo nuspręsta vardų neatskleisti dėl jų pačių saugumo.

Norint užtikrinti sklandų pokalbį, buvo naudojamos gairės, padedančios nenukrypti nuo temos ir išlaikyti svarbiausius punktus. Klausimus galima suskirstyti į keturis pagrindinius tematinius blokus:

1. ***Gyvenimas iki karo ir tapimas kare:*** pagrindinis pirmojo tematinio bloko tikslas yra suprasti moters vidinius motyvus ir poreikius eiti ginti savo šalies, sužinoti moters istoriją ir transformaciją tampant kare.
2. ***Gyvenimas karo fronte arba tarnyba kariuomenėje:*** antru teminiu bloku bandoma nagrinėti buvimo kare aspektą. Pirmiausia norima išsiaiškinti bazinę informaciją: ką moteris veikė fronte arba kokios jos pareigos buvo kariuomenėje, kokias užduotis ji atliko. Kiek laiko ji buvo karo fronte ir kaip atrodo tipiška diena fronte. Kartu čia prašoma tyrimo dalyvių reflektuoti apie tai, ką joms reiškia būti kare, kokia tai patirtis.
3. ***Požiūris į moteris kares, jų vaidmuo kariuomenėje ir visuomenėje:*** trečiu tematinio bloku norima išsiaiškinti, kaip Ukrainos visuomenė ir kariuomenė reaguoja į moteris kares. Taip pat bandoma išsiaiškinti, ar daugėjant moterų karių, pokytis vyksta ir plačiaja prasme: ar ši tendencija gali pakeisti moters kaip visuomenės narės poziciją.
4. ***Gyvenimas grįžus iš fronto ir transformacija (neprivalomas blokas):*** ketvirtasis blokas yra papildomas, nes kai kurios iš pašnekovių dar buvo fronte, tad jis aptariamas su moterimis, kurios jau buvo atitarnavusios savo laiką. Taip bandoma užbaigti kalbą apie transformaciją ir suprasti, kaip karas keičia moterį.

Svarbu paminėti, kad kalbantis su moterimis visada buvo reaguojama į jų asmeninę istoriją, pateikiama antrinių klausimų, stebima, kaip natūraliai krypta pokalbis, tad klausimai nebūdavo pateikiami ta pačia tvarka ar būdavo praleidžiami, jei tam tikra tema pašnekovė būdavo kalbėjusi prieš tai. Taip pat viso pokalbio metu buvo stebima nuotaikų kaita, atmosfera, galbūt atsisakyta kai kurių klausimų, jeigu buvo matoma, kad pokalbis yra trauminis, sukelia blogus prisiminimus. Tačiau nė karto interviu nebuvo nutrauktas anksčiau.

Šis tyrimas turi keletą ribotumų. Pirmiausia, kalbos barjeras – kalbamasi buvo arba anglų kalba, kuri abiem pusėms buvo užsienio kalba, arba tarpininkaujant vertėjai. Pirmuoju atveju gali būti, kad tyrimo

dalyvėms yra sunkiau pasakyti, ką nori, kalbant ne gimtąja kalba, arba sunkiau suprasti pateiktus klausimus ir atsakymo kokybė teoriškai gali nukentėti. Panaši problema ir kalbantis per vertėją, nes klausimas yra užduodamas per tarpininkę, o ji gali jį išversti ar interpretuoti ne visai tiksliai. Panašių sunkumų gali sukelti ir interviu, kurie buvo pateikti raštu. Nors jie yra išsamūs ir suteikia daug medžiagos tyrimui, tačiau tokiu atveju nėra galimybės užduoti antrinių klausimų ir įsigilinti į specifines tokio interviu detales. Be to, kai interviu buvo pateikiami ukrainiečių kalba, vertimas visada gali būti šiek tiek netikslus.

Kitas svarbus tyrimo ribotumas yra tai, kad vykstant karui yra sunku rasti potencialių pašnekovių, pasirinkimas labiau susiaurėja, mažesnė galimybė pakalbinti būtent kovinėse pozicijose dirbančias moteris, nes jos yra fronte arba turi labai ribotą laiką. Tai sumažina ne tik potencialių pašnekovių pasirinkimą apskritai, bet ir galimybę pasikalbėti su moterimis, kurios eina būtent kovines pareigas, ir taip įtraukti kuo daugiau skirtingų vaidmenų į tyrimą, kurie galėtų pasiūlyti dar įvairesnį patirčių spektrą.

Duomenų analizei buvo pasirinktas refleksyviosios teminės analizės metodas pagal Virginia Braun ir Victoria Clarke¹⁴. Tai yra metodas, skirtas analizuoti taikant kokybinius metodus surinktą medžiagą ir ją interpretuoti, identifikuojant vis besikartojančius modelius¹⁵. Tyrimo medžiaga yra analizuojama šešiais žingsniais: susipažinimas su duomenimis, duomenų kodavimas, pirminis temų kūrimas, temų plėtojimas ir peržiūra, temų tikslinimas, apibrėžimas ir įvardijimas ir galiausiai atradimų aprašymas¹⁶.

2. Ukrainos moterų karių patirčių analizė

Toliau šioje straipsnio dalyje yra pristatoma interviu medžiagos analizė, kuri apima penkis teminius blokus. Pirmame poskyryje anali-

¹⁴ Virginia Braun ir Victoria Clarke, *Thematic Analysis: A Practical Guide* (Los Angeles London New Delhi Singapore Washington DC Melbourne: SAGE, 2022).

¹⁵ *Ibid.*, 4.

¹⁶ *Ibid.*, 6.

zuojama, kaip tampama kare. Jame apžvelgiama moterų motyvacija ir motyvai, kurie lėmė sprendimą išeiti į karą, šio sprendimo aplinkybės ir jų aplinkos reakcija į šį sprendimą. Antrasis poskyris apima jų vaidmenis ir užduotis, kurias jos atliko tarnaudamos Ukrainos kariuomenėje. Šiame skyriuje aptariamas ir technologijų vaidmuo moterų galimybėms gauti kovines pozicijas. Toliau analizuojamas moters karės identitetas, ką joms tai reiškia ir kokia transformacija įvyksta grįžus iš karo. Ketvirtas poskyris yra skirtas kitų požiūriui į moterį karę apžvelgti: kaip jas vertina vyrai kariai ir Ukrainos visuomenė, su kokiais stereotipais jos susiduria ir kokį pokytį pastebi. Ir galiausiai tyrimas baigiamas moterų išvalgomis, kokią įtaką, jų namu, moterys karės daro Ukrainos kariuomenei ir visuomenei.

2.1. Motyvai ir aplinkybės: kaip tampama kare?

Išanalizavus moterų istorijas, kaip jos nusprendė tapti karėmis, matyti, kad dažnu atveju tai nėra vienas konkretus motyvas, neretai susipina skirtingos priežastys, lėmusios šį pasirinkimą. Dvi pašnekovės įvardijo, kad jas visada žavėjo kariuomenė, tarnyba buvo jų siekiamybė ir dar prieš Rusijos plataus masto invaziją jos jautė tam pašaukimą, o 2022 metų vasario 24 diena visgi tapo atskaitos tašku, kai jos galėjusios šį pašaukimą įgyvendinti: „*Nuo vaikystės buvau apsupta berniukų. Kai jie suaugo, įstojo į karo akademiją ir aš norėjau ten kartu, bet jau buvo prasidėjusi Krymo aneksija ir mano tėvai buvo prieš, nes tai buvo rizikinga.*“¹⁷ Be abejo, matoma, kad tam įtakos turėjo ir aplinka, kuri formavo pašnekovių poreikį kariauti. „*Mano abu tėvai karininkai. Mano vyras taip pat karininkas. Nekilo klausimų, kad ir aš prisijungsiu prie armijos.*“¹⁸ Išties, šių moterų pasakojimai atskleidžia, kad nesvarbu, ar tai yra aplinka, ar vidinis poreikis, bet moterys lygiai taip pat gali jausti pašaukimą ir poreikį rinktis karo tarnybą kaip savo karjeros kelią. Tai prieštarauja išsakomai kritikai,

¹⁷ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

¹⁸ Respondentė Nr. 6, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 31 d.

kad moterys pačios niekada nerodė poreikio būti karėmis¹⁹; netgi atvirkščiai – yra moterų, kurios turi labai stiprų poreikį, bet kaip matome iš pašnekovių patirties, kliūtimi tampa aplinkiniai (šiuo atveju pašnekovės tėvai), o tai vėlgi įrodo, jog stereotipas, kad karas nėra skirtas moterims, yra labai gajus net ir šalyje, kurioje nuo 2014 metų vyksta karo veiksmai, o resursai yra labai svarbūs.

Likusias tyrimo dalyves paveikė kariniai Rusijos veiksmai ir šių moterų motyvai yra susiję su dabartine karo padėtimi. Kone ryškiausias motyvas yra kova dėl artimųjų, mylimų žmonių. Turbūt labai natūralu, kad moterys, kurios pačios turi vaikų, į karą išeina būtent dėl jų saugumo ir ateities, vildamosi, jog ateities karta galės gyventi taikoje ar apskritai geresnėmis sąlygomis nei jų tėvai, kurie dabar yra kare: „Dėl vaikų ir žmonių, gyvenančių Mariupolyje.“²⁰ „Mano motyvacija labai paprasta – aš noriu, kad mano vaikai ir visi Ukrainos vaikai augtų taikoje, laisvoje ir gražioje šalyje.“²¹ Moterys yra siejamos su taika ir švelnumu, o tai kartu yra savybės, kurios atitinka tradicinį mamos vaidmenį²². Tačiau ar būtų galima ginčyti, kad mamos turi poreikį apsaugoti savo vaikus ir aktyvus moters karės vaidmuo ne tik neprieštarauja tam, bet ir visiškai atitinka motinos interesus. Įdomu ir tai, kad šis apsaugojimo poreikis veikia ir atvirkščiai: vaikai taip pat turi poreikį apginti savo tėvus, tarsi atiduoti duoklę už vaikystę. „Turbūt pagrindinė motyvacija buvo mano mama. Ji saugojo mane, kai aš buvau vaikas. Man tai pakankamai svarbi priežastis apsaugoti ją dabar.“²³ Tad galima daryti prielaidą, kad moterys ne tik nesijaučia, kad turi būti apgintos, bet būtent šią pareigą prisiima sau ir dažnai tai daro kaip savimeilę suprantamą dalyką: „Jeigu aš neisiu į kariuomenę, tai kas?“²⁴

Įdomu, kad patriotiniai motyvai, kaip antai meilė ir pareiga savo Tėvynei, jos išsaugojimui ar prieš nugalėjimui, šioje tyrimo dalyvių

¹⁹ Harvey Claffin Mansfield, *Manliness* (New Haven: Yale University Press, 2006), 76.

²⁰ Respondentė Nr. 2, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 8 d.

²¹ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

²² DiIorio, „Feminism and War“, 52–54.

²³ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

²⁴ Respondentė Nr. 3, interviu su autore, „Zoom“, 2023 spalio 17 d.

grupėje nėra įvardijami tiesiogiai, tačiau išanalizavus moterų įžvalgas, galima teigti, kad būtent atsakomybė už Tėvynės likimą ir jos saugumą yra labai svarbus motyvas eiti kariauti. Tik viena tyrimo dalyvė įvardijo šalies kaip suverenios teritorijos gynybą, jos žmonių išsaugojimą ir prieš sunaikinimą kaip veiksnius, lėmusius jos prisijungimą prie kariuinių struktūrų. „*Mano motyvai paprasti – padėti išsaugoti mūsų karių gyvybes ir sunaikinti priešą, išlaisvinti teisėtus Ukrainos teritorijas.*“²⁵ Kita dalyvė taip pat paminėjo pareigą Tėvynei, tačiau svarbu pasakyti, kad tai nebuvo vienintelis motyvas ir respondentei Nr. 1 taip pat labai svarbu buvo jos vaikai ir jų ateitis. „*Tai buvo sąmoningas sprendimas, aš žinojau, kad mano šaliai manęs reikia. Aš tikiu, kad neužtenka tik pasakyti, jog aš myliu savo Tėvynę, reikia tai įrodyti ir veiksmais.*“²⁶ Tačiau pareiga savo šaliai dažnu atveju atsiskleidžia ir per racionalų, apskaičiuotą sprendimą, kai moterys įvertino savo galimybes ir nusprendė, jog gali būti naudingos savo šaliai: „*Studijuodama supratau, kad galiu būti naudinga savo šaliai, esu sveika ir stipri.*“²⁷ Kai kuriais atvejais tai buvo tarsi logiška seka, kai jau buvo dirbama karo kontekste. „*Prasidėjus invazijai, kartu su SBU ir GUR*²⁸ *dalyvavau darbo grupėse Kijivo regionui išvaduoti. <...> Kai Kijivo regionas buvo išvadotas, negalėjau grįžti į civilinį gyvenimą, nes mačiau savo naudingumą kovoje su agresoriumi.*“²⁹ Respondentė Nr. 10 nuo 2014 metų pranešdavo žinias iš fronto ir ilgainiui atsirado poreikis pokyčiui: „*Tiesą sakant, aš galvoju apie ilgalaikę perspektyvą. <...> aš supratau, kad mano gebėjimai gali būti naudingi. <...> Man nepakako tik pranešti apie tai, kas vyksta. Man reikėjo dalyvauti tame.*“³⁰

Dar vienas prisijungimo prie kariuomenės motyvas yra kitų žmonių – artimųjų, bendradarbių pavyzdys: „*2014 metais, kai Donecko*

²⁵ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

²⁶ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

²⁷ Respondentė Nr. 7, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 30 d.

²⁸ Specialiųjų pajėgų grupės. SBU (ukr. *Sluschna bespeky Ukrainy*); Ukrainos saugumo tarnyba, GUR (ukr. *Holowne upravlinnja rosvidky*); Ukrainos gynybos ministerijos Vyriausioji žvalgybos valdyba.

²⁹ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

³⁰ Respondentė Nr. 10, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 lapkričio 20 d.

regione prasidėjo mūšiai, Mariupolio žmonės ėmė jungtis į kariuomenę. <...> Visa atmosfera Mariupolyje buvo karinė. ³¹ „Mano vyras ir daugybė mano draugų prisijungė prie armijos. Aš neturėjau kito pasirinkimo.“ ³² Įdomu, kad šį motyvą lydi nuostata, jog tarsi nebuvo kito pasirinkimo, taip darė kiti, bet turint omenyje, kad iš moters nėra tikimasi aktyvaus karinio vaidmens, sunku tai priskirti prie išorinio spaudimo. Tikėtina, kad tai susiję su atsakomybės jausmu ir matant į karą išeinančius artimuosius, kyla pasitikėjimas savo jėgomis ar įkvėpimas, net jei galbūt tai nėra taip reflektuojama.

Kiti įvardijami motyvai yra saugumo jausmo poreikis: „Aš nenorėjau būti kariuomenėje ar kariauti. <...> Rusai nori sunaikinti Ukrainą. Tokioje situacijoje nusprendžiau, kad saugiausia yra būti kariuomenėje, būti ginkluotai ir priešintis.“ ³³ Taip pat Rusijos padaryta skriauda šaliai ir jos gyventojams: „Kai po mėnesio rusai pasitraukė, buvo labai sunku matyti tai, ką jie paliko. <...> Mergina, su kuria kartu studijavome, buvo paimita į nelaisvę ir paleista po penkių mėnesių, man tai buvo kritinis taškas.“ ³⁴

Galiausiai dvi moterys teigia, jog kariavimo nemato kaip sąmoningo pasirinkimo, nes taip susiklostė aplinkybės ir tyrimo dalyvė buvo vietoje, dirbo savo pamainoje, be to, buvusi valstybės tarnautoja ir tiesiog turėjusi stoti į gynybą: „Vasario 24 aš dirbau Mariupolio uoste, kontroliavom laivus. <...> Aš neturėjau pasirinkimo, aš dirbau savo pamainoje.“ ³⁵ Kita moteris sako turėjusi žinoti, ką daryti, jei kiltų karas, tad šio sprendimo nesvarsčiusi sąmoningai, o veikusi pragmatiškai: „Nebuvo pasirinkimo – supratau, kad anksčiau ar vėliau prasidės didelis karas ir reikia žinoti, kur gauti ginklų ir ką apskritai daryti.“ ³⁶ Tad galima kelti prielaidą, jog kare tampama ne visada dėl sąmoningų, reflektuotų motyvų, o tiesiog patekus į atitinkamas aplinkybes.

³¹ Respondentė Nr. 2, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 8 d.

³² Respondentė Nr. 3, interviu su autore, „Zoom“, 2023 spalio 17 d.

³³ Respondentė Nr. 8, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 30 d.

³⁴ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

³⁵ Respondentė Nr. 4, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 22 d.

³⁶ Respondentė Nr. 12, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 gruodžio 8 d.

Įdomu, kad beveik visos tyrimo dalyvės sakė, jog jų šeimos, artimieji ir draugai visiškai nenustebo išgirdę jų sprendimą eiti į karą ir jas palaikė. Šis sprendimas nenustebo artimųjų nei moterų, kurios jau prieš plataus masto Rusijos invaziją turėjo karinės patirties, nei tų, kurios šios patirties neturėjo: „*Mano šeima, tėvai, draugai nenustebo, nes aš visada sakau: o kas kitas, jei nei aš?*“³⁷ „*Jie nenustebo, kadangi aš pranešdavau apie įvykius fronte. Manau, jie nujautė, koks bus kitas mano žingsnis.*“³⁸ „*Jie mane palaikė. Daugelis mano kolegų taip pat išėjo į karą.*“³⁹ „*Atsižvelgiant į mano asmenybę (esu labai aktyvi, mėgstu ekstremalų sportą, stengiuosi tikėti teisingumu), draugai nenustebo. Prieš priimdama sprendimą pasitariau su tėčiu, o mamai bijojau pasakyti. Nes ji mane labai myli ir labai jaudinasi. Tačiau nebuvo jokio pasipriešinimo.*“⁴⁰ Su pasipriešinimu šiek tiek susidūrė respondentė Nr. 13, kuri išgirdo labai stereotipinį argumentą – karas nėra skirtas moterims: „*Mane palaikė tik keletas draugų. Kiti sakė: „Ar tu išprotėjai? Tai ne tavo karas. Mes turim vyrų, kurie gali kovoti geriau nei tu.“ Pagrindinė priežastis mano draugams buvo tai, kad aš esu mergina.*“⁴¹

Tyrimo dalyvių motyvacija labai skiriasi. Dažniausiai minimi motyvai – tai pareiga savo šaliai ir poreikis apsaugoti savo artimuosius. Šie motyvai dažnai minimi ir prieš tai aptartuose tyrimuose. Kiti motyvai: matomas kitų žmonių pavyzdys, vidinis pašaukimas, žavėjimasis kariuomene jauname amžiuje, taip pat aktyvus vaidmuo kare kartais atrodo teikiantis saugumo, taip bandoma apsisaugoti. Pašnekovių poreikis kariauti dėl savo šalies, žmonių ir ypač vaikų ateities, stiprus atsakomybės jausmas prieštarauja įsigalėjusiai nuomonei, jog moterys kare yra tas subjektas, kurį reikia ginti. Moterys ne tik geba apsiginti pačios, bet ir prisiima aktyvų vaidmenį kare, jos pačios tampa gynėjomis. Nors dauguma sulaukė palaikymo iš artimiausios

³⁷ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

³⁸ Respondentė Nr. 10, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 lapkričio 20 d.

³⁹ Respondentė Nr. 8, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 30 d.

⁴⁰ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

⁴¹ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

aplinkos, jas gerai pažįstantys žmonės nebuvo nustebę dėl sprendimo, visgi kai kuriais atvejais matomas pasipriešinimas iš artimos aplinkos, manoma, kad moteriai kariuomenėje yra ypač nesaugu.

2.2. Moterų karių vaidmenys ir uždaviniai

Megan Mackenzie kritikuoja pozicijų pasidalinimą kariuomenėje tarp vyrų ir moterų, nes dažniausiai moterys eina pagalbines pareigas⁴² ir išstumiamos iš kovinių pozicijų⁴³, o tai stiprina lyčių stereotipus bei dirbtinai konstruoja šią atskirtį tarp vyrų ir moterų⁴⁴. Pasak Cynthia Enloe, tradiciškai moterys kariuomenėje gauna pareigas, kurios atitinka moteriškumo sampratą ir nekelia pavojaus hierarchijai, kaip antai karo medikės ar administracinių sričių darbuotojos⁴⁵. Trys ketvirtadaliai šio tyrimo dalyvių dirba ne kovinėse pozicijose, tačiau verta išskirti tas pozicijas, kurios yra itin tipiškos moterims, ir tas, kurios, nors nėra kovinės, visgi nėra visiškai „moteriškos“.

Trečdalis moterų turėjo pareigas, kurios yra siejamos su globa, švelnumu, skirtu pasirūpinti kitų karių fizine ir psichologine sveikata. „Mes teikėme pagalbą gynėjams, darėme valgyti, teikėme medicininę pagalbą, taip pat vykdėme žmonių evakuaciją.“⁴⁶ „Teikiau psichologinę pagalbą kariams. Tada tapau šio padalinio vado pavaduotoja.“⁴⁷ „Dabar einu medikės pareigas.“⁴⁸ „Kapeliono padėjėja. Mes teikia-

⁴² Pagalbinės pozicijos yra visa tai, kas nėra priskiriama kovinėms pozicijoms: pavyzdžiui, logistika, administracija, komunikacija. Tai pareigos, kurias galima atlikti, dirbant štabe, į jas neįeina tiesioginis priešų naikinimas.

⁴³ Kovinės pozicijos arba šturmo grupėmis yra laikomos tos, kurios tiesiogiai konfrontuoja ir yra skirtos sunaikinti priešą. Jos gali būti sausumos, jūros ir oro pajėgos. Tokioms pozicijoms tradiciškai priskiriami pėstininkai, artileristai, žvalgai, narai, dronų operatoriai.

⁴⁴ MacKenzie, *Beyond the Band of Brothers*, 5, 19.

⁴⁵ Cynthia H. Enloe, *Does Khaki Become You? The Militarization of Women's Lives*, Unwin Paperbacks General Politics (London Boston Sydney Wellington: Pandora, 1988), 212.

⁴⁶ Respondentė Nr. 4, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 22 d.

⁴⁷ Respondentė Nr. 7, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 30 d.

⁴⁸ Respondentė Nr. 8, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 30 d.

me emocinę pagalbą kariams. <...> Taip pat padedu žuvusių karių šeimoms.“⁴⁹ Visos šios pareigos itin primena karinių bazių pagalbininkų (angl. *camp followers*) užduotis. Tos pagalbininkės yra tarsi nematomos, tačiau kariuomenė nuo jų yra priklausoma: stengiamasi perimti darbus, kurie palengvintų karių našą ir padėtų jiems jaustis komfortiškiau tiek fiziškai, tiek emociškai⁵⁰. Kita panaši darbo specifika – tai administraciniai darbai: „Buvau buhalterė, daugiausia pervesdavau pinigų kariams.“⁵¹ „Mano darbas buvo teisinės konsultacijos ir pirkimai.“⁵² Nors šios užduotys nėra tiesiogiai susijusios su pasirūpinimu kitais, jos taip pat yra tinkamos moterims, nes yra toli nuo fronto linijos, jos yra sąlyginai saugios, ir, kaip teigė viena tyrimo dalyvė, yra susijusios su savybėmis, kurios stereotipiškai siejamos su moterimis: „Jei kalbame apie moteris, kurios dirba su dokumentais, tai yra gerai, <...> nes reikia tvarkos, o moteris iš tikrųjų gali tą tvarką suteikti.“⁵³

Dar viena grupė moterų yra tos, kurios nėra kovinėse pozicijose, bet jų pareigas ir užduotis būtų sunku priskirti prie tradicinių „moterišku“ darbų. Viena tyrimo dalyvė dirba vadovaujama darba, o tai nėra lengva pasiekti, nes, pasak Lauros Sjoberg, kariuomenė visada bando apsaugoti savo identitetą, kurį sieja ir su vyriškumo savybėmis bei stipria hierarchija, o moteris, tuo labiau vadovaujamoje pozicijoje, yra grėsmė kario identitetui⁵⁴: „Mano pareigos yra štabo karininkė. Mano darbas – teikti informacinę ir analitinę pagalbą brigados vadovybei, teikiu informaciją apie priešą, jo sudėtį, ginkluotę, skaičių, kovos taktiką. <...> vadovauju dešimčiai vyrų.“⁵⁵ Dvi tyrimo dalyvės yra atstovės spaudai. Jų kasdieniai uždaviniai kiek skiriasi, tačiau abi dirba fronte ir gyvena tomis pačiomis sąlygomis kaip ir visi

⁴⁹ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

⁵⁰ Cynthia H. Enloe, *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives* (Berkeley: University of California Press, 2000), 39–45.

⁵¹ Respondentė Nr. 2, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 8 d.

⁵² Respondentė Nr. 3, interviu su autore, „Zoom“, 2023 spalio 17 d.

⁵³ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

⁵⁴ Caron E. Gentry ir Laura Sjoberg, *Beyond Mothers, Monsters, Whores: Thinking about Women's Violence in Global Politics* (London: Zed Books, 2015), 85–86.

⁵⁵ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

kariai. „Po kelių mėnesių tapau atstove spaudai ir teikiau informaciją apie tai, kas vyksta fronte.“⁵⁶ „Esu atsakinga už mūsų brigados socialinius tinklus. <...> Taip pat kalbuosi su nacionaline ir tarptautine žiniasklaida. <...> Organizuojame mokymus visuomenei, pavyzdžiui, pirmosios pagalbos kursus.“⁵⁷ Svarbu paminėti ir tai, jog karas vyksta ne tik fizinių mūšių pavidalu, bet ir informaciniame lauke. Viena iš moterų patvirtina: „Kariauja ne tik tie, kurie yra tiesiogiai fronto linijose, <...> apie propagandą labai svarbu kalbėti šiame hibridiniame kare.“⁵⁸ Tad abi šios moterys atlieka svarbią užduotį ir kariauja virtualioje fronto linijoje. Viena tyrimo dalyvė buvo ryšininė: „Buvau atsakinga už radijo signalą tarp vado ir žmonių, esančių fronte.“⁵⁹ Šią poziciją taip pat sudėtinga priskirti tradiciniams moters pareigoms dėl techninių žinių – technologija, inžinerija tradiciškai matomos kaip vyrų sfera, taip pat tai svarbi ir daug atsakomybės reikalaujanti pozicija, nuo kurios priklauso ir fronte esančių karių saugumas ar net gyvybė. O kitų apsaugojimas vėlgi asocijuojamas su vyriška pareiga⁶⁰.

Trys tyrime dalyvavusios moterys yra kovinių pozicijų atstovės. Viena tyrimo dalyvė yra dronų operatorė, tiesiogiai atsakinga už priešo sunaikinimą ir atakas: „Esu bepiločio orlaivio operatorė, mūsų funkcijos – vykdyti žvalgybą prieš šturmo operacijas: rasti priešo įrangos koncentraciją. Žudyti priešus <...> granatomis, pritvirtintomis prie dronų.“⁶¹ Kita tyrimo dalyvė buvo žvalgė, kurios misijos būdavo stebėti priešą: „Stebėjimas pirmiausia. Perduodavome koordinates štabui. Ir jeigu reikėdavo, dalyvaudavome mūšiuose.“⁶² Dar viena tyrimo dalyvė buvo pėstininkė, bet vėliau perėjo į žvalgybines pozicijas: „Per

⁵⁶ Respondentė Nr. 7, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 30 d.

⁵⁷ Respondentė Nr. 10, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 lapkričio 20 d.

⁵⁸ Respondentė Nr. 7, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 30 d.

⁵⁹ Respondentė Nr. 6, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 31 d.

⁶⁰ Megan H. MacKenzie, *Female Soldiers in Sierra Leone: Sex, Security, and Post-Conflict Development*, Gender and political violence series (New York: New York University Press, 2012), 45.

⁶¹ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

⁶² Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

pirmąją rotaciją tarnavau teritorinės gynybos linijinėje kuopoje. Kai pavargau sėdėti apkasuose ir kentėti, mano bendražygis sukūrė kuopos žvalgybos grupę ir surinko kelis žmones. Užsiėmėme oro žvalgyba.“⁶³ Nors nuo 2018 metų Ukrainoje moterys turi teisę užimti tokias pačias pozicijas kaip vyrai, ne viena tyrimo dalyvė teigė, kad moteriai vis dar sunku gauti kovinę poziciją. „Pavyzdžiui, egzistuoja stereotipas, kad moterys dažniau būna štabe nei priešakinėse linijose, ir tai iš dalies tiesa. Bet pirmiausia taip yra todėl, kad moteris turi perkelti kalnus ir pralaužti sienas, kad patektų į fronto liniją. Moterims sunkiau prieiti prie pačių karinių mokymų.“⁶⁴ Susidaro įspūdis, kad moterys jaučiasi, jog kai kuriais atvejais jas vis dar sąmoningai norima atskirti nuo kovinių dalinių. O tai, tikėtina, lemia vis dar įsisenėję stereotipai dėl fizinių jėgų ar moters vaidmens visuomenėje, kuris nėra suderinamas su tarnyba kariuomenėje: „Nepaisant aukšto fizinio pasirėngimo lygio ir noro imtis sudėtingiausių užduočių, daugelyje batalionų moterys kartais neleidžiamos į fronto liniją, nes <...> turi auginti vaikus, dirbti užnugaryje, savanoriauti, bet ne kariauti.“⁶⁵ Tokie moterų pastebėjimai leidžia daryti prielaidą, jog M. MacKenzie nagrinėtos temos apie moterų atskirtį nuo kovinių dalinių yra vis dar aktualios, o moters kūnas kartais dar matomas kaip netinkamas mūšio laukui – tai kūnas, skirtas gimdyti ir auginti vaikus⁶⁶.

Vienas dažniausių teorijoje aptariamų argumentų už moterų dalyvavimą kariniuose konfliktuose ir galimybę dirbti kovinėse pajėgose yra technologinė pažanga: Cynthia Enloe skatina permąstyti, ką mes laikome kovinėmis pajėgomis, nes technologijos yra efektyvesnės nei fizinė jėga ir atveria visai kitas kovos su priešu galimybes⁶⁷. Rusijos plataus masto invazija yra gera terpė nagrinėti šiam aspektui, nes tai yra itin modernus karinis konfliktas. Tyrimo dalyvės dažniausiai sutiko, kad teoriškai technologijos leidžia moterims geriau įsilieti į

⁶³ Respondentė Nr. 12, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 gruodžio 8 d.

⁶⁴ Respondentė Nr. 12, „Facebook“ laiškas autorei, gruodžio 8 d.

⁶⁵ Respondentė Nr. 7, „Signal“ laiškas autorei, 2023 gruodžio 10 d.

⁶⁶ MacKenzie, *Beyond the Band of Brothers*, 98–99, 105.

⁶⁷ Enloe, *Does Khaki Become You?*, 151.

kovinius dalinius, nes tai sumažina fizinės jėgos poreikį bei reikšmę ir taip suvienodina moters ir vyro fizines galimybes. „*Mažėja grynai fizinio krūvio poreikis. <...> Tai panaikina fiziologinį skirtumą tarp „vidutinės“ moters ir „vidutinio“ vyro.*“⁶⁸ „*Jei paimsime technologijų vystymąsi (dronai, moderni elektroninės kovos įranga ar elektroninės kovos sistemos), tai merginoms tapo lengviau patekti į tokius dalinius, nes čia nereikia bėgioti per laukus ir šaudyti.*“⁶⁹ Taip pat technologijos išplečia visą karo pramonę, atsiranda naujų pareigų, galima dirbti kariuomenėje, prisidedant prie kovinių veiksmų saugiai. „*Atsiranda daugiau „saugių“ pareigų, kurias eidamos moterys gali atlikti įvairius techninius ir analitinius darbus.*“⁷⁰

Turbūt ryškiausias technologinis pokytis yra dronų operatoriai, šių ginklų efektyvumu buvo įsitikinta ne kartą ir teigiama, jog būtent jie daro revoliuciją karo pramonėje⁷¹. Kas dar labai svarbu, kad dronai yra ne tik veiksminga technologija kare, bet ir būtent dronų operatorių pareigos, kaip pažymėjo moterys, sumažina skirtumą tarp vyro ir moters fiziologijos ir panaikina kitus aspektus, kurie kariui gali būti trikdžiai, pavyzdžiui, amžius⁷². Taigi, kaip matome, technologijos yra svarbus aspektas kariuomenėje – jos gali sukurti fiziškai lengvesnio darbo vietą ir leisti moterims dalyvauti misijose bei gauti kovines pareigas. Kol kas tai padeda moterims užimti neplatų spektrą kovinių pozicijų: „*Dabar yra du realūs būdai: esate paramedikė, išmanote oro žvalgybą, mokate valdyti droną, taigi einate į pirmąją liniją.*“⁷³

⁶⁸ Respondentė Nr. 12, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 gruodžio 8 d.

⁶⁹ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 gruodžio 5 d.

⁷⁰ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

⁷¹ David Hastings Dunn ir Stefan Wolff, „Ukraine War: Drones Are Changing the Conflict – Both on the Frontline and Beyond“, The Conversation, žiūrėta 2023 m. gruodžio 30 d., <http://theconversation.com/ukraine-war-drones-are-changing-the-conflict-both-on-the-frontline-and-beyond-211460>.

⁷² Thibault Spirlet, „Ukrainian Grandma Says She’s Too Old to Fight Russians in the Infantry so Learned to Pilot Drones Instead“, Business Insider, žiūrėta 2023 m. gruodžio 30 d., <https://www.businessinsider.com/ukrainian-grandma-too-old-to-kill-russians-flies-drones-instead-2023-11>.

⁷³ Respondentė Nr. 7, „Signal“ laiškas autorei, 2023 gruodžio 10 d.

Nepaisant pozityvaus pokyčio kai kuriose pozicijose, visgi matome, kad technologijos negali visiškai išspręsti moterų atskyrimo nuo kovinių dalinių problemos. Kitų šturmo grupių pozicijos visgi yra labiau susijusios su fizine jėga, o tai vis dar yra stiprus argumentas prieš moterų dalyvavimą mūšio lauke. Tai patvirtina ir pačios tyrimo dalyvės. „*Moteriai fiziškai sunku būti šturmo būrio nare, nes su savimi reikia nešiotis daugybę kilogramų. O iš prigimties moteris yra mažesnė, lengvesnė ir silpnesnė.*“⁷⁴ Kita problema yra hierarchija. Moterims jų vaidmenys gali būti paskiriami būrio vadų, kai kuriais atvejais joms neleidžiama rinktis, ką jos norėtų dirbti. „*Moterims technologijos nepadedą. Vyrams – taip. <...> aš nesirinkau, man buvo pasakyta: „Tau reikia atlikti šį vaidmenį“.*“⁷⁵ Visgi iš to, ką pasakoja moterys, matome, jog kovinių pozicijų atžvilgiu yra įvykusi pažanga: kad ir nedideliame kovinių pareigų spektre moterų galimybės gauti tokias pareigas didėja. Tačiau fizinės jėgos ir hierarchijos klausimai išlieka vieni iš kritinių faktorių, leidžiančių moterims įsilieti į šturmo grupes.

2.3. Moters karės tapatybė ir transformacija

Moteris karė teorijoje dažniausiai yra apibrėžiama kaip dviejų tapatybių: moters ir karės, priešprieša. Pasak Lauros Sjoberg, „moteris“ visada yra ta svarbesnė, stipriau išreikšta, tarsi „pirmiau einanti“ tapatybė, o karė yra siejama su smurtu ir žiaurumu, kuris visiškai netinka moters tapatybei⁷⁶. Su Ukrainos moterimis karėmis interviu metu buvo kalbėta apie tai, kaip jos jaučiasi būdamos moterimis karėmis, ką joms tai reiškia, su kuo jos tai sieja ir kaip pačios mato idealų karės portretą.

Kelios moterys sakė, kad būti moterimi kare joms visų pirma yra pasididžiavimas⁷⁷: „*Kartais jaučiuosi, kad buvau gimusi su unifor-*

⁷⁴ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

⁷⁵ Respondentė Nr. 6, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 31 d.

⁷⁶ Gentry ir Sjoberg, *Beyond Mothers, Monsters, Whores*, 8.

⁷⁷ Čia ir toliau, kalbant apie karės identitetą, žodis „soldier“ bus verčiamas arba „karė“, kai moterys kalba apie save, arba kai aišku, kad jos turi omenyje būtent moterį karę.

ma. <...> *Man atrodo, kad karė skamba išdidžiai, ypač kai karė gina savo šalį.* ⁷⁸ „Būti kare yra garbė.“ ⁷⁹ „Būti kare reiškia turėti aukštesnę statusą.“ ⁸⁰

Kitas aspektas, kurį nurodė moterys, – atsakomybė. Išties atsakomybės momentas jaučiamas ir kalbant apie motyvus, dėl ko einama kariauti, ir jis pasikartoja, kai moterys kalba apie tai, ką joms reiškia būti karėmis. „*Jaučiuosi atsakinga. Už save, savo aplinką, savo šeimą ir visus civilius gyventojus, gyvenančius taikiuose miestuose.*“ ⁸¹ „*Tai – atsakomybė, nes būdama kare turi galvoti ir organizuoti daug dalykų, kuriuos žinai tik tu.*“ ⁸² „*Aš jaučiu daug atsakomybės. <...> Jeigu noriu papasakoti, kas mano mintyse, turiu tikslingai parinkti žodžius, nes jaučiu, kad net ir maža bendruomenė mato manyje pavyzdį.*“ ⁸³ „*Aš galvoju, kad tai yra tai, ką dabar turiu daryti. Jaučiuosi savo vietoje.*“ ⁸⁴

Dar vienas dažnas atsakymas buvo, kad karys turi turėti stiprų charakterį. „*Nepaisant lyties, karys turi turėti charakterį.*“ ⁸⁵ „*Būti kariu reiškia turėti plieninį charakterį.*“ ⁸⁶ Įdomu, kad būtent garbė, atsakomybė ir ypač stiprybė yra tai, su kuo moterys save sieja. Tai – savybės, kurios tikrai yra vertinamos karinėse struktūrose, tai yra tipiškas kario vaizdinys, kuris vėlgi atitinka vyriškumo sampratą ⁸⁷. Moterys, manoma, stokoja stiprybės, yra emociškai pažeidžiamesnės, dėl to jų

Kitais atvejais vartojamas žodis „karys“, kai moterys kalba apskritai apie karį kaip pareigybę, konceptą ir nori pabrėžti, kad kažkas yra taikytina apskritai kariams (tiek moterims, tiek vyrams). „Karys“ čia neapibrėžia išskirtinai vyro, o vartojamas kaip skėtinis terminas tiek moterims, tiek vyrams apibūdinti.

⁷⁸ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

⁷⁹ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

⁸⁰ Respondentė Nr. 6, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 31 d.

⁸¹ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

⁸² Respondentė Nr. 11, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 9 d.

⁸³ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

⁸⁴ Respondentė Nr. 10, interviu su autore, „MS Teams“, lapkričio 20 d.

⁸⁵ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

⁸⁶ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

⁸⁷ Megan MacKenzie, „Female Soldiers and Everyday Experiences of Civil Conflict“, in: *Experiencing War, War, Politics and Experience*, sud. Christine Sylvester (London; New York: Routledge, 2011), 65.

noras kariauti yra kritikuojamas, nes jos neatitinka kariuomenės identiteto. Tai galėtų patvirtinti Lauros Sjoberg išvalgas, kad moteris, dirbanti vyrų dominuojamoje sferoje, perima vyriškumo savybes, o jai pavestas užduotis atlieka kaip vyras⁸⁸. Nors, žinoma, klausimas išlieka diskusinis, ar atsakingumas, garbė ir stiprus charakteris yra išskirtinai vyriškos savybės, ar tai tėra kariuomenei naudingas naratyvas, norint išsaugoti instituciją kaip vyrų dominuojamą sritį.

Tačiau yra ir kita grupė moterų, kurios, nors pačios yra karės, mato skirtį tarp moteriškumo ir buvimo kare. Respondentė Nr. 2 jaučia sunkumą būti kare ir mama vienu metu: „*Mano nuomone, būti kare moteriai yra sunkiau nei vyru. Aš turiu vaikų ir turiu būti jiems mama. Turiu būti jiems pavyzdys.*“⁸⁹ Įdomu, jog tai, ką respondentė Nr. 2 įvardija kaip mamos atsakomybę – buvimą pavyzdžiu, kitos tyrimo dalyvės išreiškia būtent kaip kario savybę. Be to, ši tyrimo dalyvė atsakomybę už Mariupolio žmones ir vaikus įvardijo kaip savo prisijungimo prie kariuomenės motyvus. Kita tyrimo dalyvė teigė, kad jai taip pat sunku būti mama ir kare: „*Taip, tai sunku, <...> bet tuo metu tai buvo tinkamas sprendimas. Mano sūnus pasilikdavo vienas namuose dažnai. Bet jis gali pabūti vienas dvi tris dienas.*“⁹⁰ Šis pastebėjimas sukuria tam tikrą įspūdį, kad neįmanoma būti mama ir kare vienu metu ir kad, atlikus pareigą, reikia grįžti prie motinos vaidmens. Ir nors iš pradžių tai tarsi patvirtina įsitikinimą, jog moteris motina ir moteris karė yra visiškai viena kitai prieštaraujančios tapatybės ir tik moteris motina yra „teisingas“ moters vaidmuo visuomenėje, galima įžvelgti ir tam tikrą sąsają: abi šias tapatybes sieja atsakomybės jausmas ir pareiga apginti kitą (ar tai būtų šalis, ar savas vaikas). Tad tai verčia suabejoti, ar tikrai būti moterimi kare ir moterimi motina yra nesuderinama ir ar visgi šios tapatybės nėra gerokai panašesnės nei tradiciškai bandoma jas pateikti.

Kitų tyrimo dalyvių jaučiamas noras tarsi „nusimesti“ moters tapatybę karo metu ir jos pasakoja, kad kare visi tampa lygūs, kad moteris karė nesiskiria nuo vyro kario: „*Dažnas stereotipas yra tai,*

⁸⁸ Gentry ir Sjoberg, *Beyond Mothers, Monsters, Whores*, 7–8.

⁸⁹ Respondentė Nr. 2, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 8 d.

⁹⁰ Respondentė Nr. 3, interviu su autore, „Zoom“, 2023 spalio 17 d.

jog moteris, esanti vyrų komandoje, darys kvailystes. Karas nėra tas atvejis, moteris yra brolis kiekvienam vyrui, esančiam kare, ji lygiai tokia pati karė kaip ir jie. ⁹¹ „Tarp moterų ir vyrų karių nėra skirtumo, nes moterys taip pat yra atsparios ir stiprios. Ir kai tu kovoji dėl savo gyvybės, tu nesi moteris.“ ⁹² „Tikrai nustebau, kaip tai veikia čia, nes neturi ko slėpti. Tau nereikia meluoti, kad kažką gautum, nes mes visi čia esame vienodi, neturime lyties, neturime amžiaus, nesvarbu, ar kas nors yra turtingesnis, ar kas nors – vargšas.“ ⁹³ Taip pat šiose išvalgose matomas lyties praradimas, naudojamas brolybės palyginimas ir motyvas, kad visi yra vienodi. Megan MacKenzie kaip vieną moterų atskyrimo nuo kovinių dalinių argumentą įvardija „brolybės mitą“ – tikėjimą, kad tik vyrai gali kurti ryšį tarpusavyje, nes moterys blaško būrį, nes ryšys užsimezga tik tarp tokių pačių individų⁹⁴. Tačiau būtent tai iš moterų pasakojimų ir matome, kad lytis (bet ir kiti kriterijai, tokie kaip amžius ar socialinis statusas) nėra kriterijus, siekiant būrio vienybės ar vienodo karių identiteto, ir paradoksalu, kad pačios moterys naudoja „brolio“ naratyvą.

Kitos tyrimo dalyvės, kalbėdamos apie savo karinį būrį, naudoja šeimos naratyvą, kuris dar geriau geba atskleisti būrio ryšio artumą ir vienybę: „Daug karininkų nori patekti į mūsų būrį, nes mes labai vieningi, suprantam vieni kitus. <...> Jie yra mano šeima ir dažnai kiti nesupranta, kodėl mes laikome save šeima.“ ⁹⁵ „Aš jaučiuosi laiminga čia, nes esu apsupta tikrai gerų žmonių. <...> dabar galiu sakyti, kad turiu šeimą.“ ⁹⁶ Grįžtant prie „brolybės mito“ argumento, šeimos naratyvas dar stipriau tai paneigia. Šeimoje individai yra skirtingi, su savo poreikiais, pranašumais ir trūkumais, tačiau nepaisant skirtumų, šeima išlieka vieninga. Taip ir būryje – nepaisant skirtumų tarp karių, svarbiausia išlaikyti vienybę.

⁹¹ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

⁹² Respondentė Nr. 4, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 22 d.

⁹³ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

⁹⁴ MacKenzie, *Beyond the Band of Brothers*, 134–136.

⁹⁵ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 29 d.

⁹⁶ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

Kyla klausimas, kaip tokia būrio vienybė yra pasiekama. Viena iš priežasčių galėtų būti savitarpio pagalba ir abipusis rūpestis. Tyrimo dalyvės daug pasakoja ne tik apie tai, kaip jos rūpinasi vyrais, bet ir kaip būrio vyrai pasirūpina jomis. Vyrai, susidūrę su sunkumais, neretai psichologinės ir emocinės paramos ieško moterų draugijoje: „*Moterys palaiko vyrus, stiprindamos jų dvasią priešintis. Kai buvome „Azovstal“, vyrai buvo pasirengę pasiduoti, bet aš eidavau pas juos ir šypsodavausi ir ta šypsena padėdavo.*“⁹⁷ „*Moterys teikia psichologinę paramą vyrams, sakydamos, kad jūs esate šalies gynėjai ir jums reikia nepasiduoti ir kovoti už savo šeimą, už savo šalį, už vaikus ir už šalies žmones. Moterys karės yra tarsi motyvacija vyrams.*“⁹⁸ „*Dažnai jie ieško moters, su kuria galėtų pasikalbėti apie savo jausmus ir emocijas. Jie teikia pirmenybę moterims, o ne vyrams, nes moteris gali išklausti ir patarti.*“⁹⁹ Atsiveriant kitam žmogui, būnant pažeidžiamam, be abejo, taip pat užsimezga stiprus ryšys.

Savo ruožtu vyrai taip pat yra linkę padėti moterims ir pasirūpinti jomis, ypač kai joms reikia fizinės pagalbos. Iš moterų pasakojimų susidaro įspūdis, kad nors moterys karės yra kritikuojamos būtent dėl jų fizinių savybių ir dėl to, kad yra silpnesnės, būryje, regis, tai nesudaro didelių problemų: „*Čia mes neturime lyties. Vaikiniai žino, kad esu už juos silpnesnė, todėl gali padėti man nešti sunkius daiktus ar panašiai. Bet ne todėl, kad esu moteris, dėl to, kad esu silpnesnė fiziškai. Taip, aš esu gana maža kaip žmogus. Todėl jie visada stengiasi padėti.*“¹⁰⁰ „*Vyrai vis dar rūpinasi moterimis kare.*“¹⁰¹ „*Aš nesitikėjau, kad kovo mėnesį bus taip šalta, minusinė temperatūra ir kad turėsime gulėti ant žemės pusę dienos be galimybės pavalgyti, be galimybės pajudėti. Tai man buvo labai sunku. Po kurio laiko su manimi buvę vyrai pasiimdavo užkandžių, nes žinojo, kad aš išalksiu.*“¹⁰² Taigi, kaip matome,

⁹⁷ Respondentė Nr. 4, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 23 d.

⁹⁸ Respondentė Nr. 2, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 8 d.

⁹⁹ Respondentė Nr. 6, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 31 d.

¹⁰⁰ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

¹⁰¹ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

¹⁰² Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 29 d.

tiek moterys gali padėti vyrams, tiek vyrai moterims. Nors būtų galima diskutuoti, ar ši tarpusavio pagalba yra grįsta lyčių stereotipais – moteris yra rūpestinga, švelni, o vyras yra pragmatiškas ir fiziškai stiprus, tačiau kita vertus, kare matome, jog lyčių pranašumai, jų stipriosios pusės yra tai, kas padeda išlaikyti būrio gerovę tiek fizine, tiek psichologine prasme. O tai labai svarbu ekstremaliomis sąlygomis, būryje kariai yra priklausomi vieni nuo kitų.

Kitas galimas paaiškinimas yra išskirtinės patirtys kare, kurių civiliniame gyvenime nebūtų galima patirti. Pavyzdžiui, nuolatinis susidūrimas su mirtimi, kai kasdieną yra prarandami būrio draugai: „*Gyvenimas buvo juoda ir balta, mums buvo sunku. Nuolatinis netekties jausmas, mačiau mirštančius žmones, su kuriais dalinomės rutina.*“¹⁰³ „*Tikėjausi, kad visi mano draugai liks gyvi ir kad karas greitai baigsis. Karas užsitęsė, o mano artimiausi draugai žuvo.*“¹⁰⁴ Tokios skausmingos patirtys taip pat vienija, sunku prarasti žmones, su kuriais buvo gyventa kartu, su kuriais dalintasi ir kasdienybė, ir išgyvenimai. Šių patirčių, kurios sieja būrį, negali suprasti nepriklausantys šiam būriui, ypač civiliai gyventojai, nes kalbame apie sunkias tiek fiziškai, tiek emociškai sąlygas, tai yra išgyvenimai bei mintys, kurių dauguma žmonių nepatiria. Tad šis ryšys lieka išskirtinis, suprantamas tik kariams. „*Esame čia tomis pačiomis sąlygomis. Manau, kad tai iš tikrųjų suprantama tik mūsų bendruomenei.*“¹⁰⁵

Taigi, kaip matome iš moterų pasakojimų, kare visi gyvena tokiomis pačiomis sąlygomis, yra susiję vieni su kitais. Akivaizdu, jog gyvenimas fronte apima daug trauminių patirčių, kai kasdien yra susiduriama su draugų, kolegų mirtimis, kai kasdien jų pačių gyvybės yra pavojuje ir išgyvenimas priklauso nuo gebėjimo susitelkti kartu. Tai, kas suvienija būrį, yra jų bendra patirtis fronte, kurios neretai negali suprasti išorinis pasaulis, tad ir paguodos ir emocinio palaikymo tenka ieškoti būryje. Šie sunkumai ne tik suvienija moteris ir vyrus, bet ir daro įtaką tapatybės kismui – lyties praradimas, tapimas pana-

¹⁰³ Respondentė Nr. 6, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 31 d.

¹⁰⁴ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

¹⁰⁵ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

šesniems vieniems į kitus, tai tarsi išstumia civilio tapatybę ir kartu tapatybę, kuri yra siejama su lytimi.

Dar vienas tapatybės aspektas, apie kurį buvo kalbėta su moterimis, – tai idealus karės vaizdinys. Įdomu ir tai, kad tyrimo dalyvės daugiau dėmesio skyrė ne charakterio savybėms, o elgsenai. Išanalizavus tyrimo dalyvių atsakymus, galima išskirti šiuos kriterijus, kuriuos jos mato kaip reikalingus, norint būti gera kare:

- Gebėjimas valdyti stresą: „Svarbiausia būti lanksčiam ir valdyti stresą.“¹⁰⁶ „Bandyti sumažinti stresą, daug kas sako, kad tai sunku, bet realybėje viskas priklauso nuo mūsų.“¹⁰⁷
- Rūpinimasis savo sveikata ir fiziniais poreikiais: „Turi galvoti apie savo sveikatą. Jeigu tau skauda dantį ar nugarą, tai bus didelė problema kariuomenėje. <...> Nueik pas gydytoją pasitikrinti ir prabėk keletą kilometrų.“¹⁰⁸ „Turi būti pasirengęs fiziškai. <...> turi būti sveikas. <...> Nepamiršti pavalgyti. Daugelis pamiršta, tai labai blogai karininkams.“¹⁰⁹ „Jeigu nori patekti į armiją, turi būti pasiruošęs dirbti fiziškai labai labai sunkiai.“¹¹⁰
- Būti pasiruošusiam nuolat mokytis: „Įgūdžiai ir savybės priklauso nuo pareigų. Vienoms pareigoms reikia analitinio proto, kitoms – jėgos ir šaudymo įgūdžių. Svarbiausia būti motyvuotam ir suvokti, kokią naštą prisiimi.“¹¹¹ „Būk pasiruošęs nuolat mokytis, nes sužinosi daug naujų žodžių. <...> Turi būti pasiruošęs vadinamajam mokymuisi visą gyvenimą.“¹¹² „Norėti mokytis ir tobulinti įgūdžius. <...> Ne tik studijuoti medžiagą, kuri yra duodama per treniruotes, bet ir tyrinėti kitas temas, kad galėtum geriau atlikti užduotis.“¹¹³

¹⁰⁶ Respondentė Nr. 11, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 9 d.

¹⁰⁷ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

¹⁰⁸ Respondentė Nr. 10, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 lapkričio 20 d.

¹⁰⁹ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

¹¹⁰ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

¹¹¹ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

¹¹² Respondentė Nr. 10, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 lapkričio 20 d.

¹¹³ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

Tai, kad moterys apibūdina karę aptardamos jos elgseną, leidžia daryti prielaidą, jog kariu ar kare galima tapti. Tokiu atveju karys nėra nulemtas lyties ar biologijos, netgi charakterio savybių. Kaip pabrėžia viena tyrimo dalyvė: „*Esant grėsmei valstybės egzistavimui, ypatingų įgūdžių nereikia. Užtenka sąžinės ir noro atlikti savo pareigą.*“¹¹⁴ Taigi, jei kariu nėra gimstama ir jo likimo nenulemia charakterio savybės, tai reiškia, kad vyras nėra automatiškai karys, o moteris – ne. Šis „tapimo“ momentas ir tai, kad tyrimo dalyvės apibrėžia karį per elgsenos modelius, kaip svarbiausius kario atributus, tampa dar vienu kontrargumentu, kad „vyras kariauja, o moterys atsakingos už taiką“. Karys tokiu atveju nėra išskirtinės „rasės“ atstovas, o tai yra išmokstamos ir lavinamos elgsenos ir tam tikrų įgūdžių veikiamas subjektas, kurio tikslas yra optimaliai atlikti jam pavestas užduotis. Tad tiek moterys, tiek vyrai gali dalyvauti karo veiksmuose ir karo metu prisiimti aktyvų vaidmenį, o karas nėra išskirtinai vienai lyčiai priklausantis reiškinys. Viena tyrimo dalyvė teigia: „*Jei karas skirtas tik vyrams, kodėl vyrai taip dažnai vengia tarnybos? Karas apskritai nėra skirtas žmonėms. Nei moterims, nei vyrams.*“¹¹⁵

Motery, kurios grįžo iš fronto, buvo klausama, kaip joms sekasi grįžti į civilių gyvenimą, kaip vyksta adaptacija. Dauguma minėjo sunkumus, su kuriais jos susiduria, tokius kaip emocinė ir fizinė sveikata ar sunkumai integruojantis į civilių gyvenimą. Kai kurios sakė, jog karas pakeitė jų charakterį. Įdomu, kad buvo ir tokių, kurios sugebėjo įžvelgti pozityvių pokyčių. Galiausiai, visi atsakymai buvo sugrupuoti ir išryškėjo penkios pagrindinės transformacijos linijos: moteriškumo praradimas, emocinės ir fizinės sveikatos pasikeitimai, sunkumai civiliniame gyvenime, pasikeitęs charakteris ir vertybės, teigiami pokyčiai.

Dvi tyrimo dalyvės teigia, kad tam tikra prasme neteko savo moteriškumo. „*Nustojau avėti aukštakulnius batus (nes kariuomenėje tai tiesiog neįmanoma, jei esi kovinėje brigadoje).*“¹¹⁶ „Nustojau

¹¹⁴ Respondentė Nr. 8, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 30 d.

¹¹⁵ Respondentė Nr. 8, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 30 d.

¹¹⁶ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

skustis kijas.¹¹⁷ Nors pirmiausia tai gali pasirodyti visiškai nereikšmingos smulkmenos, tačiau tai yra atributai, kurie yra siejami su moteriškumu – grožis yra vienas svarbiausių moters bruožų ir jo atsiskyrimas, net jeigu tai yra daroma dėl patogumo, tam tikra prasme gali būti matomas kaip noras ar poreikis išsivaduoti iš lyčių stereotipų ar paskatinimas permąstyti, kam pačiai moteriai to reikia.

Labai dažnas pastebėjimas buvo tai, kad suprastėjo emocinė ir fizinė sveikata: „*Karas atėmė mano laiką, sveikatą ir grožį. Man atsirado daug raukšlių, maišelių po akimis. Pradėjau blogai miegoti. Tapau labai nervinga.*“¹¹⁸ „*Po apšaudymo valdomomis bombomis pradėjau mikčioti. Mane vis dar išgąsdina garsūs garsai.*“¹¹⁹ „*Einu pas gydytoją kasdien. Mano patirtis armijoje – vien nervai. Dabar mano sveikata labai prasta.*“¹²⁰ „*Kai pamatau daug žmonių vienoje vietoje, man sunku, <...> man baisu eiti į viešas vietas. <...> Taip pat pavargstu labai greitai.*“¹²¹ „*Namuose stengiamės nekalbėti apie karą, nes tai sunku, ypač emociškai. <...> Prieš vasario 24 dieną buvau vienas žmogus, o dabar esu kitas.*“¹²² Tikriausiai šis pokytis yra labai tikėtinas ir jo negalima priskirti tik moterų patirčiai. Karas, be abejo, yra stiprios trauminės patirtys, kurios palieka fizinių ir emocinių žaizdų tiek moterims, tiek vyrams.

Kai kurios tyrimo dalyvės pažymėjo, kad yra sunku būti tarp civilių, jos jaučiasi mažiau saugios nei fronte, be to, jaučiasi susvetimėjusios su civiliais. Susvetimėjimas buvo šiek tiek užčiuoptas dar kalbant apie būrio santykius. Dėl patirčių kare, kurios, viena vertus, jungia karius ir būrį, jos gali lemti susvetimėjimą su civiliais, nes kartais gali būti sunku rasti bendrų sąlyčio taškų. Taip pat pačios aplinkos pasikeitimas gali lemti jausmą, kad nesama tinkamoje vietoje, pavyzdžiui, moterys pasakoja, kad joms darosi neįauki tylą, jos

¹¹⁷ Respondentė Nr. 12, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 gruodžio 8 d.

¹¹⁸ Respondentė Nr. 8, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 30 d.

¹¹⁹ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

¹²⁰ Respondentė Nr. 3, interviu su autore, „Zoom“, 2023 spalio 17 d.

¹²¹ Respondentė Nr. 4, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 22 d.

¹²² Respondentė Nr. 2, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 8 d.

jaučiasi nesaugiau, tarsi trūktų fronto. Ne viena minėjo, kad „kažko laukia“, nuolat budi. „Pirmos dvi savaitės buvo sunkios, nes buvau pratusi prie didelio garso, <...> jaučiausi tarsi visą laiką kažko laukiu, <...> tyla man kelia diskomfortą.“¹²³ „Fronte aš jaučiausi ramesnė ir saugesnė. <...> Normaliame gyvenime nėra tiek sirenų, šaudymų, <...> visą laiką jaučiuosi sunerimus, visada kažko laukiu. <...> Kijive nenoriu palikti karinės bazės, nes išėjusi suprantu, kad civiliai gyvena normalų gyvenimą, <...> dauguma pamiršo apie karą ir tai mane liūdina.“¹²⁴ „Galiu pasakyti, kad nebeturiu tiek daug civilių draugų kaip prieš karą, nes matau gėdą jų akyse. <...> Aš nežinau, kaip paaiškinti, ką tu iš tiesų jauti, <...> sunku tai paaiškinti žmonėms, kurie nėra kariuomenėje, jie vis tiek nesupranta. <...> Stengiuosi tiesiog neturėti kontakto su civiliais. <...> Aš save laikau kare, ne moterimi, ne civile, ne dukra ar panašiai.“¹²⁵

Moterys taip pat mini, kad keitėsi jų charakterio savybės, kelios teigia tapusios ciniškesnės, rimtesnės ar netgi atšiauresnės. Viena tyrimo dalyvė taip pat pamini, jog keičiasi ir vertybės – turbūt natūralu, kad išgyvenus karo žiaurumus, imama labiau vertinti ir patį gyvenimą ar draugystę: „Tai pakeitė mane. Pavyzdžiui, mano humoro jausmas, kurio nesupranta mano draugai.“¹²⁶ „Man regis, karas keičia moteris ir vyrus vienodai. Mes tampame rimtesni, nemandagesni, mūsų gyvenimo vertybės keičiasi, vertiname gyvenimą ir draugystę.“¹²⁷ „Tapau santūresnė, ciniškesnė, mažiau strategiškiau ir struktūriškiau.“¹²⁸

Įdomu ir tai, kad nepaisant visų negatyvių pokyčių, kai kurios tyrimo dalyvės įžvelgė ir teigiamų dalyvavimo kare ypatumų. Daugiausia teigiami pokyčiai buvo siejami su naujais įgūdžiais ir naujai užsimez-gusiais stipriais ryšiais: „Čia tu mokaisi komunikuoti su tokiais skirtingais žmonėmis. <...> Manau, kad tapau profesionalesnė komuni-

¹²³ Respondentė Nr. 6, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 31 d.

¹²⁴ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

¹²⁵ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

¹²⁶ Respondentė Nr. 10, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 lapkričio 20 d.

¹²⁷ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

¹²⁸ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

kacijoje nei prieš tai. ¹²⁹ „Man patinka, kad karas turi pozityvią įtaką visuomenei ir technologijoms. <...> karas yra progreso variklis.“¹³⁰ „Pirmiausia aš ištekėjau. Būti laisvai ir ištekėti reiškia išreikšti save visuomenėje.“¹³¹ „Daug kas galvoja, kad kariai yra be emocijų, šalti. <...> Tai nėra tiesa, <...> savo grupėje radau žmogų, kuris man parodė, kad galiu būti ir moterimi.“¹³² „Unikaliausia patirtis, kad sutikau žmonių, kurių nebūčiau sutikusi civiliniame gyvenime. <...> Ir supratau, kokie žmonės gali būti geri. Mane įkvepia žmonės, kuriuos sutikau.“¹³³

Akivaizdu, jog karas keičia žmogų, neretai tai yra trauminės patirtys, kurios, tikėtina, išliks labai ilgam ar visam gyvenimui, tai keičia charakterį, sveikatą, lemia tai, kad sunku rasti savo vietą grįžus į civilių gyvenimą. Ir nors tik viena tyrimo dalyvė įvardijo tiesiogiai, kad save dabar identifikuoja labiausiai kaip karę, iš interviu medžiagos analizės tikrai galima matyti, jog karo patirtys keičia moters tapatybę, dalis „karės“ tapatybės, kuri įgaunama fronte ar tarnyboje, tampa moterų dalimi, kuri bent šiek tiek išstumia ir su moteriškumu siejamus aspektus. Karės identitetas dažnu atveju yra perimamas ir grįžus į civilių gyvenimą.

2.4. Kitų požiūrio į moteris kares refleksija

Šis poskyris analizuoja požiūrį į moteris kares dviem skirtingomis dimensijomis. Pirmiausia, su koku požiūriu, ypač vyrų kolegų, susiduria moterys kariuomenėje, taip pat kaip pačios patiria visuomenės požiūrį.

Absoliuti tyrimo dalyvių dauguma sakė, kad arba pačios yra susidūrusios su pasipriešinimu kariuomenėje ir stereotipiniu mąstymu, arba bent jau yra girdėjusios apie šias problemas. Iš moterų pasakojimų susidaro įspūdis, kad daugiausia vyrų karių pasipriešinimo jos sulaukė

¹²⁹ Respondentė Nr. 10, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 lapkričio 20 d.

¹³⁰ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

¹³¹ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

¹³² Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

¹³³ Respondentė Nr. 10, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 lapkričio 20 d.

pačioje pradžioje, tik atėjusios į karines bazes ar pasirengimo metu. Nors, žinoma, su nemalonia patirtimi ir neigiamu vyrų požiūriu susidūrė jau ir dirbdamos. Kai kurios moterys pasakoja, kad vyrai tiesiai joms sakydavo, jog moterims kariuomenėje ne vieta ir jos čia nepageidaujamos. Tokia reakcija patvirtina poreikį apsaugoti kariuomenės identitetą ir institucijos vyriškumą, o moteris, atėjusi į „jų“ domeną, šią tvarką sudrumsčia. Vyrų reakcija tokiu atveju būna tiesiog „tu esi moteris“ ir tai jiems yra tarsi pakankamas argumentas, kodėl moterys negali kariauti kartu su jais. „*Kai prisijungiau prie šios grupės, turėjau išeiti tam tikrus mokymus. <...> Visą tą laiką daugybė vyrų man sakė: „Mes nenorim, kad čia būtum – tu esi moteris. Tu čia nepriklausai. Eik namo“.*“¹³⁴ „*Kai tik prisijungiau, man vyrai sakydavo: „O, vaike, išeik. Tau to nereikia, eik namo“.*“¹³⁵ „*Žinoma, yra vyrų, kurie tam prieštarauja. Aš juos vadinu „moterų nekentėjais“.* *Manau, kad jie tiesiog yra traumuoti vaikystėje.*“¹³⁶

Kitas negatyvus požiūris yra susijęs su fizine jėga. Moterys kariuomenėje laikomos silpnesnėmis, jos vis dar turi įrodinėti, kad gali atlikti darbus kaip ir vyrai. Žinoma, neįmanoma paneigti, jog vidutiniškai vyrai yra stipresni už moteris, tačiau kaip anksčiau kalbėta apie technologijas ir vaidmenis, fizinė jėga nebeturėtų būti tokia svarbi ar pakankamas argumentas, kodėl moterys negali būti karėmis. Tikėtina, kad tai vėlgi yra susiję su baime prarasti kariuomenės ir kario identitetą, nes fizinė jėga yra viena svarbiausių jų savybių. „*Pradžioje vyrai moterų nepriima rimtai, bet praėjus kiek laiko, kai jos parodo, jog geba atlikti užduotis lygiai kaip ir vyrai, jos tampa gerbiamos. Ypač jeigu tai parodo per fizinius darbus.*“¹³⁷ „*Su moterimis kariuomenėje ne visada elgiamasi gerai. Pavyzdžiui, jas laiko silpnesnėmis, pažeidžiamesnėmis, ne tokiomis protingomis kaip vyrai.*“¹³⁸ „*Tu neprivalai būti kariuomenėje. Tu esi silpna.*“¹³⁹

¹³⁴ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

¹³⁵ Respondentė Nr. 6, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 31 d.

¹³⁶ Respondentė Nr. 8, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 30 d.

¹³⁷ Respondentė Nr. 6, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 31 d.

¹³⁸ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

¹³⁹ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

Dar vienas labai gajus stereotipas yra požiūris, jog moters vieta yra namuose, su vaikais. Ji turi būti mama, namų šeimininkė. „*Buvo tokių, kurie sakė, kad moterys turėtų būti namie. Tai mane įžeidė.*“¹⁴⁰ „*Aš jau žinojau, kad turiu būti priimta. Man vadas pasakė: „Ar supranti, kad esi mergina? O kaip tavo moteriška laimė? O kaip dėl vaikų“.*“¹⁴¹ „*Tu esi jauna ir ateityje turėsi gimdyti. <...> Tavo vieta virtuvėje.*“¹⁴² Tai yra labai sena, nusistovėjusi norma, kad karas yra vyrų reikalas, o moteris turi būti taiki, švelni, kad ji – mama, o tai nesuderinama su buvimu kare. Akivaizdu, kad nepaisant plataus maso Rusijos invazijos, lyčių stereotipai Ukrainos visuomenėje yra dar gana stiprūs ir vyrai kariai mato tokį sričių pasidalijimą labai aiškiai.

Kai kurie vyrai kariai mano, kad moterys į kariuomenę ateina ieškodamos potencialaus romantinio partnerio. Nors toks įsitikinimas gali iš pradžių pasirodyti komiškas, tačiau jis puikiai atitinka kariuomenės sukurtą naratyvą apie stiprų, herojišką vyrą karį, o štai gležna, švelni, taikos siekianti moteris būtent kariuomenėje gali jį rasti. „*Per atrankos etapą vyrai manė, kad aš buvau čia, nes norėjau susiras-
ti vyrą arba užmegzti santykius.*“¹⁴³ „*Mano buvęs vadas sakė, kad prieš susipažindamas su manimi, jis apskritai neįsivaizdavo moterų kariuomenėje, nes visos jo draugės kariuomenėje norėjo ištekėti ir nieko neveikti.*“¹⁴⁴ Žinoma, toks požiūris taip pat yra labai artimas visuomenės nustatytoms lyčių normoms – stiprus vyras, kuris gina savo šalį, gali apginti ir moterį, moteris kare juk yra tas subjektas, kurį reikia apsaugoti.

Labai įdomu, kad nors moterys pačios pasakoja apie vis dar gana stiprų pasipriešinimą ar negatyvų požiūrį į moterį karę, pasakojimai kardinaliai pasikeičia, kai jos kalba apie savo būrį, dalinį ar brigadą. Pavyzdžiui, dvi moterys pasakojo, kad susilaukė stereotipinio požiūrio į moteris, bet kai atėjo į savo būrį, tokių problemų nekilo. „*Mano*

¹⁴⁰ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

¹⁴¹ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

¹⁴² Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

¹⁴³ Respondentė Nr. 5, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 28 d.

¹⁴⁴ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

*dalinyje viskas gerai. Nes mes turime daug darbo ir nepakankamai žmonių. Svarbu, kad darbas būtų atliktas.*¹⁴⁵ „Niekas man niekada nesakė, pavyzdžiui, „cha cha, tu esi moteris, tau mėnesinės, eik namo“.“¹⁴⁶ Kai kurios moterys pozityviai atsiliepia ir apie karinio rengimo stovyklas. „Buvo vasara, vaikinai, su kuriais mokiausi, buvo jauni, linksmi ir motyvuoti. Buvo puiku.“¹⁴⁷ Viena tyrimo dalyvė pasakojo, kad jos mokymuose buvo daug moterų, o vyrai, buvę kartu, jomis žavėjosi ir stengėsi joms padėti įveikti šį etapą. „Tikriausiai 30 % visų mokinių buvo merginos. <...> Treniruočių metu vaikinių reakcija buvo: „Oi, tu mergina ir nori tarnauti. Gerai, padarykime, kad tai pavyktų“.“¹⁴⁸ Apie būrio vienybę ir gerus santykius jau buvo rašyta pirmiau, tad čia svarbu dar kartą paminėti, kad ne vien kariai, kurie dirba tiesiogiai su moterimis, priima jas draugiškai, bet tikrai yra vyrų, kurie prieštarauja tradiciniam požiūriui, jog moterims kariuomenėje ne vieta ir yra suinteresuoti moterų dalyvavimu kare.

Dvi tyrimo dalyvės teigė, jog moterys kariuomenėje jau nebėra kažkas neregėto, tad ir požiūris į jas atitinkamai yra neutralus. „Dabar tai tapo įprasta, moteris kariuomenėje nieko nenustebins. Moterys dabar gali turėti daugybę pareigų, dabar mes galime būti ne tik gydytojos, bet ir dalyvauti mūšiuose kartu su vyrais.“¹⁴⁹ Be to, didėjantis moterų skaičius kariuomenėje yra ir dėl vyrų trūkumo, tad natūraliai jam didėjant, moterys karės palaipsniui tampa norma. „Ukrainoje dažnai sakoma, kad karas – ne moterims, bet dėl vyrų trūkumo manau, kad moterys karės greitai taps įprastu dalyku. Jei karas skirtas tik vyrams, kodėl vyrai taip dažnai vengia tarnybos?“¹⁵⁰ Galima daryti prielaidą, jog nepaisant vyrų karių dar ganėtinai stipraus pasipriešinimo, moterų skaičius didėja ir didės vien dėl susidariusių sąlygų – šaliai trūksta gynėjų, o moterys yra pasirengusios tai daryti.

¹⁴⁵ Respondentė Nr. 8, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 30 d.

¹⁴⁶ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

¹⁴⁷ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

¹⁴⁸ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

¹⁴⁹ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

¹⁵⁰ Respondentė Nr. 8, „Telegram“ laiškas autorei, lapkričio 30 d.

Tad didėjant moterų karių skaičiui, moteris karė apskritai turės tapti įprastu reiškiniu.

Nepaisant susidariusio stereotipinio požiūrio į moteris dėl jų (fizinio) silpnumo, kariuomenėje imama pastebėti ir moterų stiprybes, tokias kaip ištvermė, gebėjimas mąstyti šaltai ir nepasiduoti emocijoms. Kai kurios mato šį pokytį būtent dėl plataus masto invazijos ir didėjančio moterų skaičiaus: „*Prieš plataus masto invaziją moterys buvo laikomos silpnesnėmis. Ypač fiziniu požiūriu. <...> Bet moterys sugebėjo pakovoti už save. <...> Po plataus masto invazijos kai kuriais atvejais moterys yra laikomos net stipresnėmis už vyrus psichologiniu požiūriu.*“¹⁵¹ Būtent dėl šių savybių atliekančios kai kuriuos vaidmenis moterys yra ypač vertinamos. „*Moterys yra laikomos ištvermingesnėmis. <...> Todėl snaiperės yra labai vertinamos kariuomenėje.*“¹⁵² Kai kurioms moterims pavyksta įtikinti vyrus karius, kad moterys gali būti karės ir fiziškai nenusileidžia vyrams, kad jos geba gyventi tokiomis pačiomis sąlygomis ir atlikti tas pačias užduotis. „*Jis*¹⁵³ *pamatė visiškai kitokį pavyzdį, kai moteris dirba tą patį darbą kaip ir vyrai, gyvena tomis pačiomis sąlygomis, dėvi neperšaujamą liemenę, miega po porą valandų per parą ir panašiai.*“¹⁵⁴ „*Kadangi tarnybos pradžioje turėjau geresnę karinį pasirengimą nei dauguma būrio vyrų, man pavyko iš dalies išsklaidyti šį jų stereotipą.*“¹⁵⁵

Iš šio tyrimo matyti, jog vyrų karių požiūris į savo koleges dažniau yra neigiamas, ypač pačioje pradžioje. Kariuomenėje vis dar yra senų, įsišaknijusių stereotipų, kurie dažniausiai susiję su moters vaidmeniu visuomenėje ir tuo, kad jos yra fiziškai silpnesnės. Kariuomenė, kaip jau ne kartą minėta, yra siejama su vyriškomis savybėmis, o moterys ilgą laiką buvo atskiriamos nuo galimybės tarnauti, tad nenuostabu, kad kariuomenėje šis požiūris į moteris kares vis dar

¹⁵¹ Respondentė Nr. 2, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 8 d.

¹⁵² Respondentė Nr. 4, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 22 d.

¹⁵³ Kalba apie savo būrio vadą.

¹⁵⁴ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

¹⁵⁵ Respondentė Nr. 12, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 gruodžio 8 d.

yra išlikęs. Ir nors moterys susiduria su stereotipais, tačiau pačios mano, jog savo darbu, fiziniu pasirengimu ir užsidegimu jos padeda griauti mitus ir prisideda prie pozityvesnio ar neutralaus moterų karinėse struktūrose vertinimo. Tad kai kurios karės jau gali pastebėti, kad vyrai imasi žavėtis moterimis ar įvertinti jas teigiamai.

Kalbant apie plačiosios visuomenės požiūrį, moterys karės susidūrė su daug homogeniškesniu vertinimu. Absoliuti dauguma pašnekovių teigė, jog Ukrainos visuomenė į moteris kares žiūri teigiamai. Šis klausimas dažnai likdavo neišplėtotas, tačiau išanalizavus interviu medžiagą išryškėjo, kad visuomenė rūpinasi moterimis karėmis, stengiasi padėti spręsti specifines jų problemas, pavyzdžiui, dėl atitinkamos moteriškos uniformos, aukoja pinigus, savanoriauja ir prisideda, kuo tik gali: „*Teigiamas požiūris į moteris su uniforma. <...> Pagaliau pradėtos siūti atskiros moteriškos ir vyriškos uniformos, gaminami mažesnio dydžio batai, apatinis trikotažas, <...> tai didelė pažanga.*“¹⁵⁶ „*Visuomenė rūpinasi moterimis. Yra keli dideli fondai, kurie dirba tik moterų labui. Nes jie supranta, kad reikia atsižvelgti į <...> moters kūno anatomiją ir fiziologiją.*“¹⁵⁷

Karės taip pat pažymi, kad fronte civiliai gyventojai jas priima draugiškai, stengiasi padėti, ypač emociškai palaikyti ar pradžiuginti smulkmenomis: „*Daug moterų tampa savanorėmis, jos vyksta į mūsų frontą, atneša skanaus maisto, energinių gėrimų, uniformų, amunicijos, o tai kariams labai svarbu, nes to mums trūksta.*“¹⁵⁸ „*Stengiasi padėti, kuo tik gali. Perka mums reikalingus dalykus, amuniciją. Stengiasi palaikyti mus emociškai. Kai buvau Rytų fronte, kepdavo mums pyragus. Turėjome gerus santykius su savo aplinka.*“¹⁵⁹

Tik vienas komentaras buvo mažiau pozityvus – tyrimo dalyvė kalba apie tai, jog moteriai neįmanoma pateisinti visuomenės lūkesčių, kad ir kokį vaidmenį karo metu moteris prisiimtų: „*Vis dar egzistuoja dvigubi standartai (jei netarnauji, esi niekas, palyginti su mūsų bran-*

¹⁵⁶ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

¹⁵⁷ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

¹⁵⁸ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

¹⁵⁹ Respondentė Nr. 11, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 9 d.

*giais berniukais, jei tarnauji, esi bloga motina / kekšė / ėjo dėl gražių nuotraukų ir t. t.), bet apskritai manau, kad požiūris vis gerėja, daugėja supratimo.*¹⁶⁰ Šis komentaras leidžia nuspėti, jog dar ne visa visuomenė yra pozityvi moterų karių atžvilgiu ir stereotipai, kurie yra gajūs kariuomenėje, matomi ir visuomenėje, pavyzdžiui, moteris, kuri išeina į karą, yra bloga mama, nes turėtų būti su savo vaikais ir atitikti tradicinį moters motinos, o ne moters karės vaidmenį.

Taigi, palyginti su požiūriu karinėse struktūrose, Ukrainos moterys karės jaučia pozityvesnį visuomenės požiūrį, jaučiasi, kad jomis yra rūpinamasi. Visiškai normalu, kad pavieniai atvejai gali skirtis ir individų patirtys ir tai, su kuo jie susiduria, yra unikalūs. Be abejo, vien tik pozityvus požiūris būtų utopija tokioje situacijoje. Tačiau remdamiesi šio tyrimo dalyvių išgyvenimais, galime daryti išvaga, kad plataus masto Rusijos invazija suburia ir suartina civilius ir karinius, o tai yra būtina, norint nugalėti priešą.

2.5. Moterų karių įtaka kariuomenei ir visuomenei

Akademinis diskursas moterų karių atžvilgiu yra itin kompleksiškas. Akivaizdu, jog priėti prie vienos išvados, ar moterys turėtų dalyvauti kare, ar palikti tai vyrams, nėra įmanoma. Daug dėmesio yra skiriama lyčių lygybės klausimams, bandoma paneigti ar patvirtinti lyčių stereotipus ir mitus. Galima rasti daug medžiagos apie tai, kodėl moterys neturėtų dalyvauti kare ir kokie yra tokio spendimo trūkumai. Šiame skyriuje yra pateikiama analizė, ką pačios tyrimo dalyvės mano apie aktyvų moterų dalyvavimą kare, koks yra moterų indėlis į kariuomenę, ką visuomenei gali duoti moterys karės, kodėl apskritai tai yra svarbu. Išanalizavus interviu, buvo išskirti keturi pagrindiniai ypatumai, kuriuos moterys karės pastebėjo, kokį pokytį ir įtaką daro didėjantys moterų skaičiai Ukrainos ginkluotosiose pajėgose.

Maždaug pusė tyrimo dalyvių pabrėžė, kad moterų dalyvavimas kare pirmiausia yra lygių teisių klausimas. Jeigu žmogus yra

¹⁶⁰ Respondentė Nr. 12, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 gruodžio 8 d.

nusprendęs ginti savo šalį ginklu, niekas neturėtų turėti teisės iš jo atimti tokios galimybės, tuo labiau dėl lyties: „*Moderniame pasaulyje tai yra sveika visuomenė.*“¹⁶¹ „*Tai apie teisę pasirinkti.* <...> *ir niekas neturi teisės pasakyti: „Ne, tu to nedarysi“.*“¹⁶² „*Pačioms moterims tai susiję su įgalinimu, ypač visuomenėje, kurioje būti veteranu yra garbingas statusas (net jei tik žodžiais).*“¹⁶³ „*Pirma, mes kalbame apie lygias teises ir atsakomybę.*“¹⁶⁴ „*Lyčių lygybė. Moterys kariuomenėje parodo, kad jos nėra silpnesnės ar blogesnės už vyrus.*“¹⁶⁵ Visi šie argumentai yra kone analogiškai liberaliojo feminizmo požiūriui – stiprios visuomenės pagrindas yra lygios teisės¹⁶⁶. „*Istoriškai moterys Ukrainoje visada kovojo už nepriklausomybę ir stovėjo kartu su vyrais. Tai yra tradicijos tąsa. Tai sustiprins visuomenę.*“¹⁶⁷ Tyrimo dalyvės mano, jog didėjantis moterų skaičius kariuomenėje gali pozityviai pakeisti ir moters vaidmenį plačiau, padėti atsikratyti lyčių stereotipų ir vaidmenų. Pirmiausia ir pačioms moterims tai gali būti gera terpė suprasti, kad joms nėra būtina atlikti tradicinius moters vaidmenis. Visuomenei tai gali padėti atverti moterims geresnes karjeros galimybes ir kitose sferose, apskritai sugriauti mitą, kad moterys yra silpnoji lytis ar negali užimti aukštų pozicijų: „*Prieš kariuomenę aš pati galvoju, kad esu moteris, privalau turėti vaikų, bet supratau, kad tai*¹⁶⁸ *yra mano pareiga.* <...> *Laikui bėgant moterys panaikins stigmą, kad moterys negali užimti aukštų pozicijų.*“¹⁶⁹ „*Tai galėtų pagerinti moterų vaidmenį,*

¹⁶¹ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

¹⁶² Respondentė Nr. 6, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 31 d.

¹⁶³ Respondentė Nr. 12, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 gruodžio 8 d.

¹⁶⁴ Respondentė Nr. 10, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 lapkričio 20 d.

¹⁶⁵ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

¹⁶⁶ Caroline Kennedy-Pipe, „Liberal Feminists, Militaries and War“, *The Palgrave International Handbook of Gender and the Military*, sud. Rachel Woodward ir Claire Duncanson (London: Palgrave Macmillan UK, 2017), 24, https://doi.org/10.1057/978-1-137-51677-0_2.

¹⁶⁷ Respondentė Nr. 8, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 30 d.

¹⁶⁸ Turima omenyje karo tarnyba.

¹⁶⁹ Respondentė Nr. 6, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 spalio 31 d.

*atverti papildomus socialinius lygmenis. Tai padėtų sugriauti pasesnius lyčių modelius.*¹⁷⁰

Kitas pastebėjimas buvo tai, kad kariuomenė yra galimybė moterims įgyti išskirtinės patirties. Kadangi moterys dar neseniai neturėjo tokių pačių teisių tarnyboje kaip vyrai, kariuomenė buvo tarsi uždaras pasaulis, kuris yra labai specifinis. Tyrimo dalyvės pažymi, kad tokios patirties neįmanoma įgauti kitur, kad tai yra efektyvi ir greitai mokykla, atverianti galimybę tobulėti tiek karjeros klausimais, tiek kaip asmenybei: „*Tarnyba yra patirtis, kurios negali nusipirkti. Taigi manau, kad tai didelė galimybė moterims suprasti, kaip pasaulis veikia per tarnybą kariuomenėje, nes kai supranti, kaip tai veikia kariuomenėje, gali suprasti, kaip tai veikia policijoje, politinėse partijose.*“¹⁷¹ „*Tai įdomi patirtis, kuri taip pat bus naudinga pilietiniame gyvenime. <...> Kai žinai, kaip ką nors padaryti šioje struktūroje, gali padaryti bet ką. Tai tarsi puiki gyvenimo mokykla.*“¹⁷² Įdomu, kad šis argumentas taip pat buvo išsakytas „right to fight“ aktyvistų, tad akivaizdu, jog liberaliojo feminizmo idėjos vis dar yra aktualios ir šiandien¹⁷³.

Dar vienas argumentas už aktyvų moterų dalyvavimą, kurį išsakė moterys, yra svarbus būtent pačiai Ukrainai. Moterys matomos kaip nepanaudotas resursas kare, kuris gali būti kritinis norint tą karą laimėti. Tokiu metu kiekvienas žmogus, kuris gali prisidėti prie kariuomenės darbo, yra reikalingas: „*Svarbu išlikti, nugalėti priešą, ir jei moterys nori tame dalyvauti, joms turi būti leista. Jei tai sustiprins mūsų pajėgumus, tada reikia įtraukti moteris.*“¹⁷⁴ „*Mes galime atlikti visai šaliai svarbų darbą.*“¹⁷⁵ „*Valstybei ir kariuomenei tai didžiulis mobilizaci-*

¹⁷⁰ Respondentė Nr. 12, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 gruodžio 8 d.

¹⁷¹ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

¹⁷² Respondentė Nr. 10, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 lapkričio 20 d.

¹⁷³ Kathy L. Snyder, *An Equal Right to Fight: An Analysis of the Constitutionality of Laws and Policies that Exclude Women from Combat in the United States Military*, 93 W. Va. L. Rev. (1991), 445, 454.

¹⁷⁴ Respondentė Nr. 8, „Telegram“ laiškas autorei, lapkričio 30 d.

¹⁷⁵ Respondentė Nr. 13, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 gruodžio 2 d.

nis išteklius, kuris nusikalstamai apleistas. ¹⁷⁶ „*Visi turėtų eiti ir ginti šalį, nes kiekvienas žmogus yra reikalingas. Turėsi vietą <...> kur būti naudinga.*“ ¹⁷⁷ Prisimenant ir analizėje aptartus moterų karių uždavinius, ir technologiškai naujus vaidmenis, moterys tikrai gali prisidėti prie kovinių pozicijų ir tiesiogiai atremti priešo puolimus, tad tai yra resursas, kurį galima išnaudoti ir tiesioginiuose mūšiuose.

Tyrimo dalyvės taip pat teigia, kad moterų įsiliejimas į karines struktūras turi pozityvią įtaką kariuomenei ir ypač mišriems daliniams. Mišrūs daliniai užtikrina sveiką grupės dinamiką, neleidžia kariams apsileisti, skatina išlikti geros formos. Moterų ir vyrų bendradarbiavimas taip pat padeda rasti optimalius sprendimus: „*Komandoje, kurioje atsiranda moteris, vyrai pradeda palaikyti tvarką ir neleidžia sau būti silpnesniems už moterį. <...> Vyrų ir moterų požiūrių derinys leidžia rasti tą aukso vidurį, optimalų sprendimą.*“ ¹⁷⁸ „*Kartais moterys moraliniu požiūriu yra stipresnės už vyrus, mes turime šaltą protą, labai dažnai ekstremaliose situacijose mąstome ir veikiame greičiau nei vyrai.*“ ¹⁷⁹

Aktyvus moterų dalyvavimas karo veiksmuose yra ne tik jų pačių, bet ir kariuomenės, taip pat visos Ukrainos visuomenės interesas. Moterys kariuomenėje padeda išlaikyti sveiką ir produktyvią būrio dinamiką, moterų ir vyrų darbas kartu gali padėti rasti geresnių sprendimų. Šaliai tai yra svarbu, nes kariaujant reikia kiekvieno žmogaus, o moterys tampa neišnaudotu resursu. Pačioms moterims kariuomenė atveria karjeros galimybes bei patirtis, kurių jos nebūtinai sukauptų civilių gyvenime. Be to, tyrimo dalyvės mano, kad moterų dalyvavimas karo veiksmuose leidžia pasiekti lygių teisių ne vien karinės tarnybos atžvilgiu, bet ir kitose socialinėse sferose. Tai daro teigiamą įtaką moterų karjerai, leidžia griauti lyčių stereotipus ir potencialiai gali paskatinti socialinį pokytį Ukrainos visuomenėje lyčių lygybės link.

¹⁷⁶ Respondentė Nr. 12, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 gruodžio 8 d.

¹⁷⁷ Respondentė Nr. 10, interviu su autore, „MS Teams“, 2023 lapkričio 20 d.

¹⁷⁸ Respondentė Nr. 9, „Facebook“ laiškas autorei, 2023 lapkričio 29 d.

¹⁷⁹ Respondentė Nr. 1, „Telegram“ laiškas autorei, 2023 spalio 5 d.

Išvados

Šio straipsnio tikslas – nagrinėjant Ukrainos atvejį, suprasti, ką reiškia būti moterimi kare šiuolaikiniame kariniame konflikte. Šiuo darbu taip pat buvo siekiama prisidėti prie akademinio diskurso apie moteris kares ir jų patirtis, nes matomas poreikis – moterų patirtys kare neretai yra supaprastinamos ar lieka neatskleistos. Tikslui pasiekti buvo pasitelktas pusiau struktūruoto giluminio interviu metodas ir šia tema kalbintos Ukrainos moterys karės, kurios nuo 2022 metų vasario 24 dienos aktyviai dalyvavo šalies karinėje gynyboje. Iš viso buvo paimti trylika interviu, o jų medžiaga buvo analizuota keliais prasminiais, moterų pasakojimuose išryškėjusiais pjūviais, kurių pagrindu struktūruoti ir darbe pristatomi empirinio tyrimo rezultatai: moterų motyvacija ir įsijungimo į karines pajėgas aplinkybės, moterų karių vaidmenys ir užduotys, moters karės tapatybės ir jos transformacijos klausimai, moterų karių požiūrio, su kuriuo jos susiduria kariuomenėje ir visuomenėje, refleksija ir pačių moterų vertinimas, kokią įtaką jos turi kariuomenei ir Ukrainos visuomenei.

Tyrimas parodė, kad moterų motyvai jungtis prie ginkluotųjų šalies pajėgų yra labai skirtingi ir dažnai patvirtina jau prieš tai darytus tyrimus, pavyzdžiui, dažnai buvo nurodomas poreikis apginti savo artimuosius ir atlikti pareigą šaliai. Tačiau kartu šis tyrimas atskleidė, kad prisiimti aktyvų karinį vaidmenį ne visada yra sąmoningai reflektuotas sprendimas, o jausmas, kad nėra kitų galimybių arba tai – aplinkybių padarinys.

Kalbant apie moterų vaidmenis ir užduotis kare, buvo jaučiama, kad moterys vis dar susiduria su sunkumais, norėdamos patekti į karines struktūras ir ypač norėdamos gauti pozicijas kovinėse pajėgose. Nors karo veiksmai Ukrainoje vyksta nuo 2014 metų, moterys karės susiduria su stereotipais ir nusistatymu, kuris yra stipriai susijęs su fizine jėga ir moters vaidmeniu visuomenėje. Šios išvados taip pat patvirtina ankstesnius stereotipinio mąstymo Ukrainos kariuomenėje tyrimus. Visgi šiame tyrime išryškėjo, kad moterys mano, jog šiuos stereotipus ir negatyvų nusistatymą joms pavyksta pakeisti savo pa-

vyzdžiu ir atkakliu darbu. Technologinė pažanga lemia ir didėjantį moterų skaičių tokiose pozicijose kaip dronų operatorės ar snaiperės, tad po truputį galima pastebėti teigiamą pokytį šiuo klausimu.

Šiame tyrime taip pat buvo keliami moters karės tapatybės klausimai. L. Sjöberg teigia, kad moters karės tapatybė yra neatskiriama nuo moters tapatybės. Tačiau atliekant šį tyrimą buvo pastebėta, kad pačios moterys karės dažnai šalinasi tapatybės, kuri yra siejama su lytimi. Net jei tiesiogiai ir nebuvo klaustas, kalbėdamos skirtingomis temomis moterys naudoja šiuos naratyvus: „kariuomenėje mes neturime lyties“, „nebesi moteris“, „vyras ir moterys kare yra lygūs“, ar nurodo, kad jaučiasi kaip karės, o ne kaip moterys. Tokį karės tapatybės sustiprėjimą karo metu identifikuoja ir būrio vienybės aspektas, nes dažnai minimas brolių ir šeimos naratyvas, o būrys dirba taip, kad visi jo nariai būtų kiek įmanoma fiziškai ir emociškai aprūpinti. Moterys idealios karės vaizdinį taip pat apibrėžia per atitinkamą elgseną, tai vėlgi suponuoja, kad kariu ar kare galima tapti, tai nėra nulėmta lyties, biologinių ar charakterio savybių. Apskritai, daugėjant karinių vaidmenų, tobulėjant technologijoms, klasikinės vyriškumo savybės, kaip antai fizinė jėga, nors ir lėtai, bet praranda svarbą, o kovoti galima įvairiausiais būdais. Tai leidžia daryti prielaidą, kad vyrai ir moterys kare supanašėja, jų tapatybės kismą lemia panašūs, tik kariams būdingi išgyvenimai ir patirtys, tad lytis tampa nesvarbiu atributu. Taigi šiuo atveju peršasi išvada, jog kariai yra tarsi belyčiai subjektai.

Kaip jau minėta, kariuomenėje moterys vis dar susiduria su stereotipais ir negatyviu požiūriu į jas, o štai visuomenės požiūrį moterys karės reflektuoja kaip daug pozityvesnį. Tyrimo dalyvės sakė, kad jaučia visuomenės rūpestį jomis, siekį išspręsti specifines moterų karių problemas, tokias kaip dėl uniformos, ar tiesiog palaikyti geresnę emocinę būklę. Tyrimo dalyvės mano, kad didėjantis moterų karių skaičius gali pakeisti požiūrį į Ukrainos moterį apskritai, tai padeda įtvirtinti lygių teisių standartus visuomenėje, normalizuoti moterų karjeros ir aukštų pozicijų siekį. Šis atradimas nuo kitais tyrimais atrastųjų skiriasi tuo, kad pačios moterys karės reflektuoja požiūrį, su

kuriuo susiduria, o tai papildo kitus viešosios nuomonės tyrimus dar viena dimensija ir taip padeda atskleisti platesnį Ukrainos visuomenės požiūrį ir kokį kismą visuomenėje pačios moterys karės pastebi.

Galiausiai, šis tyrimas apima ir pozityvų moterų indėlį kariuomenėje, kuris galėtų būti kontrargumentas moterų atskirčiai nuo šalies ginkluotųjų pajėgų. Ankstesniuose Ukrainos tyrimuose daug kalbėta apie požiūrį į moteris kares kariuomenės vidinėse struktūrose, o akademinėje literatūroje daug diskutuojama apie negatyvius aspektus kariuomenėje, dėl kurių neva (dažniausiai vyrų nuomone) kaltos moterys. Tačiau iš šio tyrimo galima daryti išvadą, jog moterys karės, jų pačių nuomone, daro pozityvią įtaką kariuomenei: mišrūs daliniai yra produktyvesni, moterys ir vyrai, dirbdami kartu, gali rasti geresnių sprendimų, mišriuose daliniuose yra sveika dinamika, labiau palaikoma tvarka ir motyvacija išlikti geros formos ar būti produktyviems. Be to, moterys ir vyrai būryje rūpinasi vieni kitais – moterys dažnai geba suteikti emocinį palaikymą, o vyrai padeda joms fiziškai, tad tai taip pat prisideda prie darnos būryje.

Šis tyrimas turi ir keletą ribotumų. Kadangi karas Ukrainoje vis dar tęsiasi, dauguma moterų karių, dalyvavusių tyrime, buvo ne kovinių pozicijų karės, nes jų kolegės yra fronte ir su jomis sunku susisiekti. Šia prasme trūksta daugiau patirčių moterų, kurios turi „vyriską“ pareigą. Taip pat šio tyrimo metu buvo galima tik apčiuopti moterų transformaciją ir požiūrio į jas kismą, nes nuo karo pradžios praėjo dar sąlyginai nedaug laiko, o Ukraina vis dar kariauja, tad šalies būvis nėra įprastas. Taigi atsargiai reikėtų vertinti moterų karių tapatybės transformacijos aspektą. Šie ribotumai pasiūlo ir rekomendacijas ateities tyrimams:

1. Atlikti lyties stereotipų ir atskyrimo nuo kovinių dalinių tyrimą subūrus išskirtinai moteris, kurios priklauso koviniams daliniams (šturmo grupių narės, artileristės ir pan.). Toks tyrimas padėtų susitelkti į vieną specifinę moterų karių grupę ir padėtų suprasti, su kuo susiduria moterys, kurios nori dirbti kovinėse pozicijose, kaip jos patenka į šias pajėgas, ką joms tenka patirti, koks požiūris į jas atsiskleidžia būtent čia. Tai

galėtų padėti geriau išsiaiškinti, kokios priežastys lemia, kad vis dar nenorima moterų įsileisti į kovinius dalinius ir kaip būtų galima keisti šią situaciją.

2. Atlikti moters karės transformacijos po karo, praėjus kiek daugiau laiko, kai Ukraina nebekariaus, tyrimą. Tikėtina, kad tokiu atveju moteris gebėtų geriau reflektuoti ne tik kaip karas jas pakeitė, bet ir kaip „karės“ identitetas transformuojasi ir kokius pėdsakus palieka. Tai galėtų padėti atsakyti į klausimą, ar moteris karė yra tik laikina tapatybė, kurią moteris prisiima karo metu.

Taigi, apibendrinant, būti moterimi kare šiuolaikiniame kariniame konflikte reiškia jausti poreikį prisiimti atsakomybę ir aktyvų vaidmenį karo metu. Kartu tai reiškia ne visada būti pageidaujamai karinėse struktūrose, susidurti su stereotipais, kolegų pasipriešinimu. Ši nuostata kartais gali reikšti ir tai, kad ne visada bus galima vykdyti užduotis ir atlikti vaidmenis, kuriuos norima, ir gali tekti įrodinėti, kad būnant moterimi, galima dirbti lygiai taip pat produktyviai ir gerai kaip ir būnant vyru. Ir visgi Ukrainos moteris karė yra svarbi būrio narė, kuri save identifikuoja kaip lygią su vyrais kariais ar net kaip brolių, šeimos narę kitiems kariais. Būti moterimi kare reiškia pereiti ir tapatybės transformaciją ir į civilį gyvenimą grįžti su dalimi „karės“ – trauminėmis patirtimis, susvetimėjimo jausmu su civiliais ir netgi fronto poreikiu. Galiausiai, Ukrainos moteris karė yra viena iš kariuomenės ir visuomenės pozityvaus kismo priežasčių.

Literatūra ir šaltiniai

- Baksh, Rawwida ir Wendy Harcourt, sud. *The Oxford Handbook of Transnational Feminist Movements*. 1-asis leid. Oxford University Press, 2015. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199943494.001.0001>.
- Berlinska, Maria ir Maryna Lazarenko. *Invisible Battalion 3.0 : Sexual Harassment in the Military Sphere in Ukraine*. Kijiv, 2020.
- Braun, Virginia ir Victoria Clarke. *Thematic Analysis: A Practical Guide*. Los Angeles London New Delhi Singapore Washington DC Melbourne: SAGE, 2022.
- Dilorio, Judith A. „Feminism and War: Theoretical Issues and Debates“. *Reference Services Review* 20, nr. 2 (1992 m. sausio 1 d.): 51–68. <https://doi.org/10.1108/eb049153>.

- Dunn, David Hastings ir Stefan Wolff. „Ukraine War: Drones Are Changing the Conflict – Both on the Frontline and Beyond“. *The Conversation*, 2023 m. rugpjūčio 16 d. <http://theconversation.com/ukraine-war-drones-are-changing-the-conflict-both-on-the-frontline-and-beyond-211460>.
- Enloe, Cynthia H. *Does Khaki Become You? The Militarization of Women's Lives*. Unwin Paperbacks General Politics. London Boston Sydney Wellington: Pandora, 1988.
- Enloe, Cynthia. *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives*. Berkeley: University of California Press, 2000.
- Gentry, Caron E. ir Laura Sjoberg. *Beyond Mothers, Monsters, Whores: Thinking about Women's Violence in Global Politics*. London: Zed Books, 2015.
- Goldstein, Joshua S. *War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa*. 3rd pr. New York: Cambridge Univ. Press, 2006.
- Grabovska, Iryna. „Equal Opportunities for Women and Men versus the Crisis of Masculinity (Ukrainian Specificity)“. *Sociological Studies*, nr. 2(21) (2022 m. gruodžio 25 d.): 6–13. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-02-06-13>.
- Grytsenko, Ganna, Anna Kvit ir Tamara Martsenyuk. *Invisible Battalion: Women's Participation in ATO Military Operations (sociological research)*. Kijiv, 2016.
- Kaufman, Joyce P. ir Kristen P. Williams. *Women at War, Women building Peace: Challenging Gender Norm*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, Inc, 2013.
- Kennedy-Pipe, Caroline. „Liberal Feminists, Militaries and War“. In *The Palgrave International Handbook of Gender and the Military*, sudarė Rachel Woodward ir Claire Duncanson, 23–37. London: Palgrave Macmillan UK, 2017. https://doi.org/10.1057/978-1-137-51677-0_2.
- Khraban, Tetyana. „A Psycholinguistic Study of the Correlation Between Military Organization from Masculine to Gender-Neutral“. *Scientific Journal of Polonia University* 51, nr. 2 (2022 m. birželio 14 d.): 239–248. <https://doi.org/10.23856/5128>.
- Lapénaitė, Miglė. „Motives for Women's Participation in Military Conflicts: The Ukrainian Case“. *Politologija* 103 (2022 m. sausio 27 d.): 75–108. <https://doi.org/10.15388/Polit.2021.103.3>.
- Lorentzen, Lois Ann ir Jennifer Turpin, sud. *The Women and War Reader*. New York, NY: New York Univ. Press, 1998.
- MacKenzie, Megan. *Beyond the Band of Brothers: The US Military and the Myth that Women Can't Fight*. 1-asis leid. Cambridge University Press, 2015. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107279155>.
- MacKenzie, Megan H. *Female Soldiers in Sierra Leone: Sex, Security, and Post-Conflict Development*. Gender and political violence series. New York: New York University Press, 2012.
- Mansfield, Harvey Claffin. *Manliness*. New Haven: Yale University Press, 2006.

- Seidman, Irving. *Interviewing as Qualitative Research: A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences*. 3rd ed. New York: Teachers College Press, 2006.
- Sylvester, Christine, sud. *Experiencing War*. War, politics and experience. London ; New York: Routledge, 2011.
- Spirlet, Thibault. „Ukrainian Grandma Says She’s Too Old to Fight Russians in the Infantry so Learned to Pilot Drones Instead“. *Business Insider*. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 30 d. <https://www.businessinsider.com/ukrainian-grandma-too-old-to-kill-russians-flies-drones-instead-2023-11>.
- Trisko Darden, Jessica. „Assessing the Significance of Women in Combat Roles“. *International Journal: Canada’s Journal of Global Policy Analysis* 70, nr. 3 (2015 m. rugsėjo): 454–462. <https://doi.org/10.1177/0020702015585306>.
- Trisko Darden, Jessica, Alexis Leanna Henshaw ir Ora Szekely. *Insurgent Women: Female Combatants in Civil Wars*. Washington, DC: Georgetown University Press, 2019.

Priedas. Tyrimo dalyvių socioekonominiai duomenys, patirtys kare, laikas karo fronte

	Profesija prieš karą	Šeiminė padėtis	Laikas fronte	Patirtis kare prieš plataus masto invaziją
Respondentė Nr. 1	Policininkė	Ištekėjusi, du vaikai	Interviu metu 7 mėnesiai	Taip, kariavo Donbase 2014
Respondentė Nr. 2	Buhalterė	Ištekėjusi, du vaikai	Fronte nebuvo, dirbo štabe	Taip, dirbo Ukrainos kariuomenėje nuo 2014
Respondentė Nr. 3	Teisininkė pagal išsilavinimą. Dirbo komunikacijos specialiste antikorupcijos biure prieš karą	Ištekėjusi, turi vieną vaiką	Dirbo štabe, nors darbo reikalais važiuodavo ir į frontą	Ne, į kariuomenę stojo jau po 2022 vasario 24
Respondentė Nr. 4	Pasienietė ir kinologė. Prieš tai IT specialistė	Netekėjusi, vaikų neturi	4 mėnesiai, buvo paimta į nelaisvę, ten praleido 5 mėnesius	Ne
Respondentė Nr. 5	Matematikos mokytoja	Netekėjusi, vaikų neturi	13 mėnesių. Grįžusi liko dirbti štabe	Dalyvavo regioninėje gynyboje prieš įsijungdama į kariuomenę
Respondentė Nr. 6	Prieš pasirašydama kontraktą studijavo komunikaciją	Ištekėjusi, vaikų neturi	2022 sausio 1 pasirašė kontraktą. Prasidėjus invazijai buvo karinėje bazėje, kuri buvo atakuota. Du mėnesius praleido fronte, dėl šeimyninių aplinkybių buvo priversta grįžti, tačiau tikisi vėl išeiti į frontą	Ne
Respondentė Nr. 7	Studentė	Ištekėjusi, vaikų neturi	6 mėnesius, jos darbas kariuomenėje – propaganda ir dezinformacija	Ne

	Profesija prieš karą	Šeiminė padėtis	Laikas fronte	Patirtis kare prieš plataus masto invaziją
Respondentė Nr. 8	Šaudymo iš lanko mokytoja	Netekėjusi, vaikų neturi	–	2014–2017 tarnavo kariuomenėje
Respondentė Nr. 9	Teisininkė	Ištekėjusi, vaikų neturi	4 mėnesius, dabar dirba štabe	Ne
Respondentė Nr. 10	Žurnalistė	Turi vaikų	Interviu metu buvo fronte	Ne
Respondentė Nr. 11	Medikė	Nenorėjo atskleisti	12 mėnesių	Ne
Respondentė Nr. 12	Žmogaus teisių specialistė	Ištekėjusi, vaikų neturi	–	2015–2018 praėjo karinį rengimą, bet iki plataus masto invazijos netarnavo
Respondentė Nr. 13	Kapeliono padėjėja	Netekėjusi, vaikų neturi	Interviu dieną dar buvo fronte	Ne